

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JSEM UČITEL ETICKÉ VÝCHOVY

Marie Adámková, DiS.

Katedra: Filozofie a teologie

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Studijní program: B7508 Sociální práce

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Jsem učitel etické výchovy napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 27.4. 2011

Marie Adámková
podpis:.....

Bibliografická citace

Jsem učitel etické výchovy: Bakalářská práce / Marie Adámková, DiS.; vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D. Praha 2011. 96 s.

Anotace

Práce pojednává o etické výchově ve školách. Zaměřuje se hlavně na učitele etické výchovy a jejich vzdělávání pro vyučování tohoto předmětu. Cílem práce je zjistit, v čem by měli být učitelé vzdělávání a zda vůbec vzdělávání pro tento obor jsou. Seznámí vás obecně s pojmy výchova, cíle výchovy nebo etika, ale také s osobou žáka, učitele a jejich vztahem, který ve třídě při vyučování vytvářejí. Práce se také více zaměřuje na dovednosti učitele, které jsou potřebné pro každého učitele, ať učí právě etiku nebo „jen“ matematiku. Jelikož učitel neučí každého žáka jednotlivě, ale jako skupinu, měl by s takovou skupinou umět pracovat a každému jednotlivému žákovi jeho místo ve skupině najít. V práci je tak vedle metod skupinové práce dále představeno pár rad, jak vést děti k prosociálnímu chování, a také jak k etické výchově přistupují různí lidé, různé organizace, a jak je etická výchova podporována naším školským zákonem v rámci Rámcově vzdělávacího programu. Celá práce je uzavřena konkrétní podobou vzdělávání učitelů v rámci Etického fóra a to představením kurzu etické výchovy.

Klíčová slova

etická výchova, etika, morálka, prosociální chování, učitel, žák, dovednosti učitele, kurz etické výchovy

Summary

I am a teacher of ethical education

This thesis paper deals with the topic of ethical education at schools. It is concentrated mainly on the teacher of ethics and the process of education till getting a degree. The aim of this writing paper is finding out how teachers should be educated and if they are educated for this specific field at all. The writing introduces the aims of education on ethics, but it also aims at revealing the personality of students and teachers and their relationship formed during the lessons. This writing paper concentrates more on teachers' skills which are a must no matter if they teach ethics or mathematics only.

Although teachers do not teach each student individually, but in a group they should be able to cooperate with such a group and find a place for every individual in this group. In this respect the paper presents not only the method of team but also gives some advice on children's guidance to nonsocial behavior. In addition, it deals with the topic of different attitudes to ethical education and its implementation through the school law into the Educational Frame of Reference. The complete thesis paper is summed up by teachers' inputs during the Ethical Forum's meetings. A course in ethical education has been presented.

Keywords

ethics education, ethics, morality, prosocial behavior, teacher, pupil, skills teacher, ethics course

Chtěla bych tímto poděkovat PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za odborné vedení práce. Děkuji za všechny rady, připomínky a doporučení, které mi napomohly při psaní této práce. Také děkuji své rodině, bez jejíž podpory a pomoci by se moje studium nemohlo uskutečnit.

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Představení základních pojmů	11
1.1. Výchova	11
1.2. Etika	14
1.3. Cíl výchovy, ohrožení výchovy	16
2. Žák, učitel a jejich vztah	21
2.1. Žák	21
2.2. Učitel	22
2.2.1. Dovednosti učitele	23
2.3. Vztah učitel a žák	28
2.3.1. Navázání vztahu	29
2.3.2. Rozvíjení vztahu	29
2.3.3. Jak získat zájem mladých, jak je motivovat	30
3. Výchova k prosociálnosti – jak na to?	32
3.1. Přijímání a náklonnost	32
3.2. Porozumění	32
3.3. Induktivní disciplína	33
3.4. Připisování prosociálnosti	33
3.5. Nabádání k prosociálnosti	34
4. Práce se skupinou	37
4.1. Skupinová dynamika	37
4.2. Pravidla ve skupině	39
4.3. Hry a aktivity	40
5. Přístupy k etické výchově	41
5.1. Prof. Robert Roche Olivar	41
5.2. Ladislav Lencz	42
5.3. Etické fórum ČR	43
5.4. Projekt Rubikon	43
5.5. Program výuky předmětu nekonfesní etiky (NE) pro primární cyklus	44
5.6. Program Filozofie pro děti (Philosophy for Children, zkr. P4C)	46
6. Rámcový vzdělávací program	49
7. České univerzity a jejich nabídka studia pro etickou výchovu	51

PRAKTICKÁ ČÁST	57
8. Projekt etické výchovy.....	57
8.1. Etické fórum ČR	57
8.2. Kurz etické výchovy	58
8.2.2. Výuková témata	58
8.2.3. Akreditace kurzu	61
8.2.4. Pro koho je kurz určen	61
8.2.5. Organizace kurzu	61
8.2.6. Cíl kurzů.....	62
8.2.7. Ohlasy na kurz etické výchovy z řad absolventů kurzu.....	62
9. Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol	65
ZÁVĚR	68
Použitá literatura:	73
Elektronické zdroje:	74
Přílohy.....	78

ÚVOD

Už jak sám název práce napovídá, ve své bakalářské práci se budu věnovat učitelům etické výchovy. Tématem etické výchovy jsem se již dříve věnovala ve své absolventské práci, kterou jsem psala v rámci studia sociální práce a sociální pedagogiky. Ráda bych tedy na absolventskou práci navázala a v některých případech z ní i vycházela. Na začátek uvedu svůj cíl práce, následně se budu věnovat rozdělení a obsahu jednotlivých kapitol.

V absolventské práci jsem se zaměřila na samotný předmět etická výchova, o co se v něm jedná a hlavně jestli je u nás vyučován. V bakalářské práci se tak díky základním poznatkům chci zaměřit na učitele, kteří ji vyučují. Cílem je zjistit, v čem by měli být učitelé etické výchovy vzdělávání a jsou-li tak opravdu díky našemu školskému systému vzdělávání. Svoji práci rozdělím na dvě základní části, a to na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části chci vycházet ze studia odborné literatury a také z poznatků ze své absolventské práce. V části praktické zaměřím svoji pozornost na konkrétní program pro vzdělávání učitelů etické výchovy.

V první kapitole se obecně zaměřuji na základní pojmy, které s tématem úzce souvisí, jako je výchova, etika, cíle výchovy a ohrožení výchovy. Pokusím se z více pohledů a základních definic podívat na samotný pojem výchova. Co se týká etiky, trochu se podívám, co vlastně pro děti výuka etiky znamená. V druhé kapitole se věnuji osobnosti žáka a učitele a jejich vztahu, který v rámci školního vyučování vytvářejí. Zaměřuji se na to, jak dobře vztah navázat a jak si ho hlavně uchovat. Také za důležité považuji zmínit dovednosti, které by měl mít učitel v daných částech vyučování. Celou práci mám zaměřenou na výuku etické výchovy, hlavně na učitele, kteří ji vyučují. Ve třetí kapitole se tak chci podrobně podívat na to, na co by neměl učitel při výchově k prosociálnosti zapomínat. Čtvrtá kapitola vás seznámí s metodou skupinové práce, s dynamikou skupiny, ale také se základními pravidly, které je dobré dodržovat proto, aby skupina (v našem případě třída) dobře fungovala. Etická výchova není ještě plně brána jakou součástí českého vzdělávacího systému. V páté a šesté kapitole se chci věnovat tomu, jak

různí lidé k etické výchově přistupují, a jaké možnosti dává etické výchově Rámcově vzdělávací program ve školách. Sedmá kapitola obeznámí čtenáře s obory, které nabízejí některé naše univerzity, pro lidi, kteří budou schopni pracovat s dětmi a mládeží, pro prospěch jejich osobního i společenského rozvoje.

Věřím, že se mi podaří v teoretické části objevit základní požadavky, které by měl učitel etické výchovy splňovat a následně v praktické části konkrétně ukázat, jak jsou učitelé vzděláváni díky projektu etická výchova, realizovaném Etickým fórem ČR pomocí kurzů, které nejen pro učitele, připravují. Vydejte se se mnou za cílem, který jsem si v této práci zvolila, jistě to bude zajímavá cesta, která nás přivede k novým poznáním.

Teoretická část

1. Představení základních pojmů¹

1.1. Výchova

Už od počátku je svět zařízen tak, že jedna generace učí další generaci různým zvyklostem, tradicím i návykům, ale hlavně učí ji a připravuje na opravdový život, který ji nejen čeká, ale který vlastně každý člověk žije už od svého narození. Naši rodiče však žili a byli vychováváni v jiném prostředí, než později začali vychovávat nás. Dochází tak k tomu, že jejich možnosti a někdy schopnosti v odpovídání na naše otázky a uspokojování našich potřeb v moderním světě není dostačující. Přicházejí tak na řadu učitelé a další vychovatelé, kteří mají své nezastupitelné místo v objevování a přijímání našeho života. Stejně o tom mluví i Rudolf Smahel: „Stále platí, že jedna lidská generace připravuje generaci svých dětí na životní podmínky, ve kterých sama nevyrostla. V posledním století, kdy se civilizační proces mimořádně urychlil, platí toto pravidlo se zvláštní naléhavostí. To ovšem znamená, že funkce rodičů jako učitelů svých dospívajících dětí nebo jako následování hodných modelů v nejrůznějších otázkách kultury, techniky a podobně je dnes více omezena než kdy předtím. Tím více ovlivňují svět mladých, jejich učitele a další vychovatele.“² Ve své práci se tak zaměřím více na roli učitele než na rodiče, i přesto, že zastávám názor, že role rodiče je ta nejdůležitější.

Co si pod pojmem výchova představit? Na pomoc mi přichází se svou knihou Radim Palouš, který předkládá vysvětlení několika základních pojmů týkajících se školské pedagogiky. „Podstatným znakem výchovy je záměrné a soustavné (a organizované) působení na člověka.“³ Od koho však toto záměrné a soustavné působení vychází? Každý z nás jistě takové působení na sobě zažil

¹ Adámková, str. 8-13

² Smahel, str. 5

³ Palouš, str.12

a možná ještě zažívá. Jsou to naši rodiče, kteří nás od mala učili jak vstupovat do života, jak mluvit, jak se chovat. Dále tu jsou sourozenci, kamarádi, prarodiče. Každý z nich nám do života vstoupil různým způsobem, a tak ovlivnil náš život a žití naší reality. Jak říká Luigi Giussani „vychovávat znamená pomáhat duchu člověka vstupovat do plnosti reality.“⁴ „Pomoci člověku vidět věci, které tvoří realitu, která je rozmanitá, ale její plnost znamená neustálé hledání. Hledání, které je založené na tom, že si člověk váží svého života, že ho má rád a že ví, co život je. A také si je schopen uvědomovat svět kolem sebe a postavení sebe v tomto světě. Velmi dobře o tom mluví Jan Sokol, který říká: „Všechno, s čím se setkávám, co potřebuji, co mne zajímá i čemu se vyhýbám, všechno je v tomto světě. Přirozeným a nezbytným středem svého světa jsem vždycky já sám. Tomu se nelze vyhnout a není to ještě projev egocentrismu, i když to k němu snadno vede. „Já“ totiž nejsem ve světě jako nějaký poletující duch, nýbrž vždycky jako tělo, které je právě zde a nikde jinde. Dívám se vždycky odsud a můj pohled je vždycky právě můj. S tím bych měl počítat a být si vědom, že druzí vidí věci odjinud a proto možná jinak, ale změnit na tom nemohu nic. „Já“ znamená vždycky „já“ – zde“⁵. Výchova má tedy vést člověka k poznání života a světa, který mu byl dán, a který má za úkol žít.“⁶

Jako další je při výchově důležité, aby člověk dokázal být sám sebou, být originálem. Jak říká Radim Palouš: „Aby člověk byl lidsky authenticus (= sám, vlastní, svůj), volně řečeno nějaký, právě takový, nikoli aperiatický (aperion = bezmezí) – a tak právě tímto, právě takto vymezeným originálem. Origo znamená původ, počátek, tedy člověk jakožto stvořený tvor je počat a zrozen do světa jako originál – v určité podobě na určitém místě a na vymezenou dobu, a této své originality je si vědom.“⁷ To si však myslím, že každý člověk si toho není právě přirozeně vědom a musí být k tomu veden či vychováván. Stejně se k tomu staví Radim Palouš, když dodává: „Jsou významné chvíle, kdy se cítí „nesvůj“: chybí mu ona existenční samozřejmost; to zakládá nezbytnost výchovy k tomu, aby

⁴ Giussani, str. 91

⁵ Sokol, 52-57

⁶ Giussani, str. 9

⁷ Palouš, str. 15 - 16

svou podstatnou lidskost skutečně nabyt.“⁸ Ano musí tu být někdo, kdo dítěti, mladému člověku ukáže, kým opravdu je nebo kým opravdu může být. Skutečným a opravdovým člověkem. Do jaké míry se to podaří, může zhodnotit každý z nás sám nebo lidé, kteří nám jsou blízcí a dobře nás znají. Výchova tedy není něco, co by bylo mimo nás, ale je to to, co nás provází celý život. Je součástí naší socializace, tedy procesu, kdy se právě vlivem výchovy, ale i vlivem spontánní nápodoby jiných jedinců přizpůsobujeme společnosti. „Jde tu o zprostředkování vzorů a norem chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků apod. V tomto smyslu je výchova v pedagogickém pojetí hlavní složkou socializace.“⁹

Jako poslední použiji ještě pedagogický slovník, kde je pojem výchova velice obsáhle popsán, pokusím se pro svoji práci vybrat z této slovníkové definice to nejdůležitější a pro práci nejpřínosnější. Díky této definici, pak na závěr kapitoly zkusím výchovu s etikou spojit a to tím, že najdu jim společné charakteristiky, které mi dále pomohou více pochopit, proč do škol k výchově i etika. Výchova je tedy: „Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Někteří autoři chápou výchovu jako plně řízený proces ovlivnění nehotového člověka pedagogem nebo institucí, naplněný snahou podříditi jej normám společnosti, ale i normám instituce.“¹⁰ Nemá jít o vnucování nějakých norem, ale o přirozené přijetí norem společnosti, žák musí být veden tak, aby sám od sebe normy přijal a chtěl je dodržovat. „Třetí proud vychází při vymezení výchovy z interakce mezi pedagogem a žákem. Účinnost výchovy je závislá na míře interiorizace výchovných vlivů vychovávaným jedincem. K té dochází, je-li jedinec otevřen pedagogickému působení, odpovídá-li jeho zkušenosti, vytvoří-li se v jeho vědomí potřeby zdokonalovat se, stát se subjektem vlastního utváření.“¹¹ Myslím si však, že je nejdůležitější, aby byl schopný učitel, který dokáže zaujmout a nadchnout žáka natolik, že se sám žák otevře pro působení výchovy a bude se

⁸ Palouš, str. 16

⁹ Průcha (Přehled pedagogiky), str. 14-15

¹⁰ Průcha (Pedagogický slovník), str. 277-278

¹¹ Průcha (Pedagogický slovník), str. 277-278

zdokonalovat a rozvíjet nejen k prospěchu svému, ale i k prospěchu společnosti. Učitel musí dát žákovi důvod k dobrému životu a naději, jak o tom píše Katechismus katolické církve: „Právem můžeme předpokládat, že budoucnost lidstva je v rukou těch, kteří jsou schopni dát budoucím generacím důvody k životu a naději.“¹² „Z moderního hlediska je proto výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimuluje jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“¹³

V této práci se zabývám etickou výchovou. Je tedy dobré vysvětlit, co je obsahem etické výchovy nebo na co je zaměřena její pozornost.

1.2. Etika

Vysvětlím zde pojmy jako etika, ale také morálka, neboť obojí spolu velmi úzce souvisí. Morálka, na první pohled slovo, které může působit negativně, ale ve svém obsahu s důležitým posláním, je „soustava pravidel lidského jednání.“¹⁴ Morálka nechce nikomu nic zakazovat a omezovat svobodu. Ne, je tu pro lidi jako pomoc na cestě životem. Dává pravidla, která člověka mají ochránit před negativními vlivy či zásadními problémy. „Takzvaná uvolněnost mravů má základ v mylném pojetí lidské svobody. K vybudování svobody je třeba nejprve se nechat vychovávat mravním zákonem. Je nutné žádat ty, kdo jsou odpovědní za výchovu, aby mládež učili úctě k pravdě, k vnitřním hodnotám a k mravní a duchovní důstojnosti člověka.“¹⁵ Tak mluví jeden článek z Katechismu katolické církve, kde se také mluví o výchově svědomí. Výchovu svědomí zde uvádím proto, že je nesmírně důležité svědomí člověka vychovávat, tak aby podle něho mohl člověk jednat. Jedná se o celoživotní úkol, o to ale cennější, pokud se tato výchova podaří k dobrému, neboť: „moudrá výchova učí ctnostem; chrání před

¹² Katechismus katolické církve, článek 1917

¹³ Průcha, slovník pedagogický

¹⁴ Příkaský, str. 7-8

¹⁵ Katechismus katolické církve, článek 2526

strachem nebo z něho léčí, léčí také ze sobectví a z pýchy, z hořkých pocitů viny a z hnutí samolibosti, která pocházejí z lidských slabostí a vin. Výchova svědomí zaručuje svobodu a plodí pokoj v srdci.“¹⁶ Lidé pak podle svého svědomí jednají a zda jednají správně, na to už se pak dívá etika.

Řecké slovo *ethos* je překládáno jako mrav, zvyk, obyčej. Jak o tom mluví učebnice základů etiky? „Etika chce především objevit, podle čeho poznáme, zda je naše jednání mravně hodnotné nebo není; jinak řečeno, zdali je v souladu s mravními pravidly, nebo jim odporuje.“¹⁷ Může se tedy zdát, že jí jde jen o to, přistihnout člověka kdy se chová špatně. Jde jí však o víc, o to, aby rozpoznala nevhodné chování a zároveň, aby mu svým učením předcházela. Já se ztotožňuji s tvrzením J. V. Příkaského, který vidí v etice pomoc při vytváření charakteru, při výchově dětí a dospělých, a také při vytváření postojů a v rozlišování dobra a zla.¹⁸ Sociologický slovník mi na otázku: Co je etika, dává tuto odpověď: „Souhrn všech principů, podle kterých se ve společnosti posuzuje správnost jednání. Etika u člověka předpokládá existenci svědomí, svobodu a odpovědnost. Etika má výrazný sociální aspekt, protože morální soud se týká vztahu vlastních zájmů a potřeb k zájmům a potřebám dalších osob. Jako pravidlo jednání se uvádí tzv. zlaté pravidlo, o kterém se předpokládá, že je rozšířeno ve všech kulturách: Co nechceš, aby dělali jiní tobě, nedělej ty jim.“¹⁹

Položme si nyní otázku: „Co chceme docílit etickou výchovou?“ Jak říká Petr Piřha: „Jde nám o etiku, nebo o morálnost? Etika je nauka, jejímž objektem jsou mravní normy. Osobní svědomí v ní nehraje žádnou vážnou roli. Pro morálnost je naopak svědomí zásadním pojmem, neboť jde o přijetí a dodržování určitých norem. Jasně nám vyplývá, že chceme-li dětem předat teoretickou nauku o morálce a nic víc, postačí na to jediný předmět. Chceme-li děti vychovávat, tj. vést ke slušnosti, musíme to dělat společně a stále.“²⁰ Z toho vyplývá, že nestačí zavést jednu hodinu týdně etické výchovy, ale je zapotřebí etickou výchovou žít každý den, každou hodinu, v každém jednání. „Každý předmět skýtá možnost

¹⁶ Katechismus katolické církve, článek 1784

¹⁷ Příkaský, str. 8

¹⁸ Příkaský, str. 9

¹⁹ Jandourek, 74-75

²⁰ Piřha, str. 35

využít prvky etické výchovy – tělocvik – pomoc slabšímu; sborový zpěv - spolupráce, plnění role.²¹

Hlavním úkolem etiky je zdůvodnit proč je určité jednání přijatelné a proč je vyžadované. Předkládá nám obecně mravní normy, které nám pomohou poznat, zda je naše jednání dobré nebo špatné, hlavně v situacích, kdy nejde jen o jednoho člověka jako jednotlivce, ale o společenství lidí, kde je důležité mít pravidla, která zajistí harmonické vztahy mezi těmito lidmi.²² Vezmeme-li etiku obecně, jedná se o filozofický předmět. Mají se tedy děti snažit o filozofování, které je pro mnoho lidí velmi náročné, natož pro děti školou povinné? Jedná se tu však o praktické filozofování a to v podobě hledání a tázání se. Ve věku, kdy dítě navštěvuje základní školu, ale i dál třeba střední školu, má stále na co se ptát, na co klást otázky. A je dobře, aby se dítě ptalo. Jak o tom mluví Petr Bauman: „Prostřednictvím otázek, které vyvolává, propojuje obsahy dílčích disciplín a prostřednictvím hledání odpovědí na ně dává žákům příležitost prakticky si vyzkoušet techniky logického uvažování / kritického myšlení i tvůrčích postupů nepříliš vzdálených standardní vědecké praxi. Nad to vše filosofie nabízí prostor pro specifická témata a obsahy, pro jejichž systematické zkoumání nebývá v rámci jiných předmětů dostatek prostoru, případně vytváří ideální rámec pro realizaci průřezových témat specifikovaných v Rámcově vzdělávacím programu základního vzdělávání.“²³

Výše jsem mluvila o tom, co je etické, o normách a hlavním úkolu etiky. A také proč s dětmi filozofovat. Nyní se chci více zamyslet nad tím, co vlastně chci dosáhnout tím, že budu děti vychovávat a zda je něco, co mi moji představu o výchově může ohrozit.

1.3. Cíl výchovy, ohrožení výchovy

Co má být dosaženo výchovou? Čím je výchova ohrožena? Svět je plný problémů a různých názorů na svět, a není vždy jednoduché se v takovém světě

²¹ Piřha, str. 36

²² Příkaský, str. 11

²³ Bauman, str 49-50

orientovat, o to více tak může působit těžkosti dětem a mládeži, kteří nemají velké zkušenosti a teprve se svět učí poznávat. Hodně se dnes mluví o ekonomické krizi, ale je tu také krize rodiny, se kterou souvisí i krize mezilidských vztahů.²⁴ Proč tedy děti na každodenní střetávání s problémy nepřipravit tím, že je budeme vést k tomu, aby se k problémům stavěly čelem, aby si kladly otázky, aby přemýšlely jak se svým životem naložit, aby to bylo k jejich prospěchu. Proto se v další části své práce podívám na některé konkrétní věci, které mají možnost lidé vidět, slyšet, sami zažít a sami také muset řešit. Jedná se o věci, které má ve velké míře možnost ovlivnit výchova v rodině, ale také škola, a tak dítěti pomoci při jeho přípravě na skutečný život, ve kterém bude muset být zodpovědný a schopný obstát.

V mnoha případech se dnes můžeme setkávat s rodiči, pro které je při výchově jednodušší zahrnout své děti nejrůznější technikou, která jim zajistí, že mají na nějakou dobu klid a mohou tak odpočívat po náročném dni v práci. Děti jsou tak zavedeny do virtuálního světa počítačových her, kde je člověk nesmrtelný a zabíjení je vnímáno jako zábava, do přátelství přes internet, mobil, kde o opravdovém zažívání přátelství a nezapomenutelných chvílích plných dobrodružství nemůže být ani řeč. Také nereálné snění po životě hrdinů z filmu nevede dítě žádným dobrým směrem. Je-li dítě vychovááno počítačem nebo televizí může se stát, že ztratí vnímání hranic mezi skutečností a realitou. Jak říká: Petr Piřha. „Za důležité považuji, aby se děti naučily poznat, kde leží hranice mezi skutečností a virtuální realitou, aby pochopily, v čem je jejich rozdíl, tj. uměly si uvědomit, co ve virtuální realitě chybí oproti reálné skutečnosti, a hlavně aby jednaly ve shodě s reálnou skutečností, v níž opravdu žijí.“²⁵ Prosedí-li děti většinu času u techniky, která s nimi nemluví o tom, co prožívají, co je trápí, může se stát, že neumějí, vyjádřit své pocity, a někdy nemají možnost, ani komu je vyjádřit. Jsou uzavřeny ve svém světě, který okolnímu světu, který se jim může smát za jejich chyby, nedostatky, nerozumí. Svůj zmatek pak dávají najevo uzavřeností vůči světu nebo naopak suverénností a projevy velkého siláka

²⁴ Nováková, str. 5

²⁵ Piřha, str. 18

a sebevědomého machra, který však neví co se svým životem. Při výchově dítěte je důležité, aby byla rozvíjena jeho osobnost, jeho zdravé já, jeho sebevědomí. Mluvím-li o sebevědomí, mám na mysli zdravé sebevědomí, kdy člověk zná svou sílu a hodnotu, ale zároveň ví o svých slabých stránkách a zranitelných místech tak, aby mohl rozvíjet svá pozitiva a zvládat svá negativa.²⁶ Pomoci mu k tomu může učitel, který se snaží v každém žákovi jednotlivě vyzdvihnout v čem je dobrý a vést ho k rozvoji toho dobrého v něm. Objevovat nadání, která jsou v každém člověku různá. Chce-li učitel, ale i žák pracovat na sobě, musí všechna svá nadání poznat. Petr Piřha takové poznávání nazývá „laděním mnohastrunného nástroje“. „Při práci na sobě musí člověk všechna svá nadání poznat a rozumně s nimi zacházet, jedna pěstovat, druhá se snažit vymýtit. Připadá mi to, jako kdybychom dostali mnohostrunný nástroj, který musíme naladit a stále doladovat. Jedny struny více vypnout, jiné povolit. Jen na dobře vyladěný nástroj je možno krásně hrát.“²⁷ Člověk musí vidět i svá špatná nadání a s nimi bojovat a snažit se je překonávat těmi dobrými. „Člověk nikdy není dobrý, ale je výborný, když je dnes lepší než včera.“²⁸

Jako další problém, který může způsobit potíže člověku je ten, že není veden k práci. Pro každého je určen čas hry, zábavy ale také čas práce. Platí to hlavně u dětí. Musí se u nich dosáhnout toho, že od hravosti přes hru dojdou k práci.²⁹ Stejně jak říká Petr Piřha : „K uvedení dítěte do sociálního života patří práce, jako podíl na životě komunity. Dítě si musí osvojit vědomí o určitém přínosu k dobru celku a svou zodpovědnost za něco odpovídat.“³⁰ Jedná se nejen o práci manuální, ale také o práci ve škole, kdy dítě musí být vedeno k zodpovědnému plnění svých úkolů, zadaných prací a tím ho vést k zodpovědnosti a nutnosti dělat svoji práci dobře i včas. Co s tím také souvisí je to, že díky tomu, že děti nejsou moc vedeny k práci a mají dostatek volného času, objevuje se v jejich slovníku slovo nuda. Proto se také při výchově musí snažit o to, aby děti uměly využívat svého volného času. Nechají-li se napospas osudu, může to vést k špatnému

²⁶ Piřha, str. 45

²⁷ Piřha, str. 90

²⁸ Piřha, str. 91

²⁹ Piřha, str. 60-61

³⁰ Piřha, str. 60-61

chování. Jak o tom mluví Petr Piřha: „Nebudou-li mladí lidé chráněni před nudou tím, že se naučí zabavit se pozitivní kreativitou, začnou se dopouštět destruktivních aktivit. Předvedení síly bořením a ničením je už teď dost časté. Při kultivaci zábavy je ovšem rovněž třeba utkat se s leností.“³¹ Bojovat s leností a zvítězit nad ní může pro každé dítě znamenat osobní vítězství, které je bude dělat silnějšími.

Proto, abychom mohli děti dovést k tomu, aby zodpovědně pracovaly, plnohodnotně zaplňovaly svůj volný čas, je nutné, aby byly dobře motivovány a hlavně měly dobré vzory v jednání. Jak říká Petr Piřha: „Co však považuji za naprosto nutné pro každého, kdo má zájem o děti, je zamyslet se, jaké vzory jsou jim předkládány, jaké hry si na jejich podkladě hrají a co lze očekávat, že z nich vyrostou.“³² V tuto chvíli mě napadá přirovnání ke zlatému etickému pravidlu: „Co nechceš, aby tvé děti dělaly, nedělej to ani ty.“ Proto, nebuďme tedy např. hulváti a lidé na všechno nadávající, protože jsme dětem vzorem a často od nás přejímají vzory chování.

V předchozím odstavci jsem zmínila slovo hulváctví. V souvislosti s tím, bych ráda mluvila, stejně jako Petr Piřha, o pojmu družnost. V případě, že mezi lidmi družnost chybí, dochází např. právě k hulváctví. Dnešní doba může u mnoha lidí vyvolat představu, že je člověk samostatný a ke svému životu moc lidí nepotřebuje. Je však dobré si uvědomit, že lidi kolem sebe potřebujeme. Petr Piřha o tom mluví jako o dobrém způsobu jak začít u sebe. „Snaha o družnost je dobrým příkladem toho, jak musíme začít každý sám u sebe, nedat se odradit a určitě dávat dobrý příklad. Nestačí hořekovat nad tím, co jsem zas hrozného zažil a kde to jsem. Nedostatku ohleduplnosti je spousta. Nedejme se odradit, nedejme se zatlačit do ulit, kde čeká bezmoc samoty.“³³ Na to bych ráda navázala myšlenkou, která tu už zazněla, a to, že každý musí začít u sebe. Výchovou musíme dovést člověka k zjištění, že vše nedostane, a že vše nepřijde

³¹ Piřha, str. 60-61

³² Piřha, str. 94

³³ Piřha, str. 50-51

automaticky, že také nemusí mít všechno a hlavně, že je důležité, aby se sám přičinil.³⁴

Podíváme-li se do novin, na televizní zprávy, můžeme zjistit, že každý něco nebo někoho kritizuje. Člověk tak může nabýt vědomí, že vše co se kolem děje je špatné a nedůvěryhodné. Jak tedy vést děti k pozitivnímu a zároveň reálnému pohledu na svět? Na to mi odpověděl Petr Piřha: „Předně nehledat vždy a na všem černé body. Vždy se najdou. Kritika musí zůstat věcnou a přesnou, je to však nástroj k tvoření. Druhé, čím se snažím řídit je, že nutnost kritiky nás má bolet. Správnou se kritika stává tehdy, když nehájíme sebe, ale správnost, protože nesprávnost nás bolí, jako by šlo o nás samé.“³⁵

Tuto kapitolu bych ráda zakončila spojením výchovy a etiky. Myslím si, že je nutné tato dva fenomény spojit, neboť mají společné to, že jak výchova, tak etika se snaží o to, aby se z člověka stal svobodný člověk a plnohodnotný člen společnosti. Výchovou se snažíme, aby si dítě osvojilo základní pravidla a dovednosti. Etika člověku přináší poznání, zda je jeho jednání správné či nikoli. Činí člověka svobodného a zodpovědného v tom, jak jedná, ale i nejedná. Pokud tedy jde výchova ruku v ruce s etikou, věřím, že je to dobrý základ pro to, jak z dětí mohou vyrůst dobří a hlavně šťastní lidé.

Jsem-li v roli vychovávajícího a budu se snažit držet se výše uvedených rad pro dobrou výchovu svých svěřenců, musím mít pro to nějaké vzdělání a vychování já sám. Proto se v dalších kapitolách už více zaměřím na učitele a jejich dovednosti a vzdělávání.

³⁴ Piřha, str. 63

³⁵ Piřha, str. 83

2. Žák, učitel a jejich vztah

2.1. Žák

Podle Radima Palouše je žák „tím účastníkem výchovy, o nějž jde, ať už navštěvuje školu povinně či nepovinně. Žák se řekne latinsky discipulus: je v pozici naslouchajícího a poslouchajícího.“³⁶ Soustředění se na učivo je základní, neboť na žákovi je, aby si předkládané učivo osvojil. Proto, aby si ho osvojil, je zde důležitý učitel, který vede učivo k žákovi. Žák má porozumět. Žák má nabýt na vědomostech a dovednostech. Žák se má stát „lepším“.³⁷

Řekne-li se škola, každý si jistě vybaví sešity s poznámkami, zkoušení u tabule, nekonečně mnoho písemek ze všeho, co jsme se měli naučit. Je to však jediné, co se nám při vzpomínce na školu vybaví? Myslím, že jsou to i chvíle, které jsme zažili s našimi spolužáky na třídních výletech, pocit, když jsme se dobře umístili na výtvarné soutěži, nebo když jsme místo nudné fyziky šli pomáhat s nošením učebnic ze skladu. Mohou se vám tyto příklady zdát podivné, ale jistě to jsou chvíle, které ke škole patří, a které možná dělají školu pro některé snesitelnější. Člověk až časem opravdově ocení nutnost a důležitost přísného přístupu učitele a jeho důsledného vyžadování přesných názvů děl a letopočtů. Je však ale potřeba také chvíle oddechu, legrace a vlastní realizace. „Tak například dospělí vědí, jakou hodnotu má vzdělání. Ale i dospívající děti to vědí – a vědí také, že je třeba se učit, mají-li nějakého cíle dosáhnout. Zatímco však mnozí vychovatelé kladou učení pro školu na výhradní a daleko nejpřednější místo, jejich mladistvé děti nepokládají svůj život jenom za přípravu na vzdálenou budoucnost, ale chtějí prožívat plně už tuto současnost. V jejich životní situaci je někdy hřiště, taneční hodiny, prestiž mezi vrstevníky nebo dotek lásky hodnotnější než známky na vysvědčení.“³⁸

Proto, aby si dítě vytvořilo ke škole kladný vztah, musí v ní zažívat kladné zkušenosti, které povedou k tomu, že dítě školu bude vnímat jako důležitou

³⁶ Palouš, str. 41

³⁷ Palouš, str. 42-43

³⁸ Smahel, str. 5

součástí svého života. Jako místo, kde se může realizovat a učit se i jiné věci než jen letopočty a důležité informace, o kterých netvrdím, že nejsou důležité, ale které člověk ocení až v pozdějším věku. V době, kdy dítě chodí do školy, potřebuje také zažívat jemu příjemné a zábavné věci. Jak o tom mluví Rudolf Smahel: „Všechny děti potřebují ve škole získat kladné zkušenosti a známky nejsou nezbytně jediným měřítkem školního úspěchu. Humor, dobří přátelé a touha něčemu se naučit může hrát větší úlohu než znalost určitého předmětu. Při každé interakci usiluje učitel o to, aby žákovi dával příležitost v něčem uspět. Tento přístup může překonat negativní zkušenosti, které si děti do školy přinášejí.“³⁹ Učitel musí hledat způsoby, jak v dítěti objevit to, v čem je dobré a zajistit mu pocit úspěchu a vlastní hodnoty. Dovést dítě k přemýšlení a možnosti mít vlastní nápady a pomoci mu je realizovat. Učitel tak musí najít způsob, který děti osloví tam, kde se sami nacházejí, kde právě jsou, v tom, co právě prožívají, ne tak úplně v tom, co chce učitel. Při práci, kterou společně ve škole dělají, si povídat o věcech, které děti a mládež zajímají a tím se k dětem učitel může blíže přiblížit a navázat tak dobrý vztah. Všechny děti potřebují mít u sebe dospělé, kteří jim dají pocit, že jim na nich záleží, a že chápou nebo se snaží pochopit jejich potřeby. Vychovatel a učitel má právě takovým dospělým být, má se přiblížit ke všem dětem, dát mu pocit jistoty.⁴⁰

Jak být dobrým učitel nebo se alespoň snažit být dobrým, na to se podívám v další části, kdy se budu věnovat osobě učitele.

2.2. Učitel

„Latinsky učitel je magister, odtud české mistr – učitel je hlavním tvůrcem živé výuky. Jakkoli je tu kvůli žákům a za jejich učení je zodpovědný, není tu z jejich vůle a ani podle jejich „chutě“, protože přichází poslán školskými autoritami.“⁴¹ Postava učitele je tak vnímána ze strany žáků většinou negativně, pokud však daný učitel neoplývá těmi nejlepšími vlastnostmi a schopnostmi, které nejen žáci, ale i společnost od učitele očekává. V našem školství se od učitele

³⁹ Smahel, str 7-8

⁴⁰ Smahel, str. 7-8

⁴¹ Palouš, str. 39

požaduje vysokoškolské vzdělání. Dále má být odborně znalý nových skutečností v oblasti svého učitelského působení díky odborné i populační literatuře, ale také díky internetovým zdrojům⁴², neboť právě ty dávají možnost dnešním žákům vyhledávat si mnoho informací sami a tím se role učitele dostává do pozice toho, který není jediným zdrojem informací, ale ten, který žákům umožňuje se v množství informací dobře orientovat, aby byli schopni vnímat to podstatné.

2.2.1. Dovednosti učitele

Je-li mým tématem etická výchova, nechtěla bych se úplně od tohoto tématu oddálit a zůstat na rovině obecné, ale přesto zde zmíním základní pedagogické dovednosti, které by měl mít každý učitel, nehledě na to, jaký předmět vyučuje. Pro tuto část práce jsem čerpala hlavně z knihy od Chris Kyriacou, Klíčové dovednosti učitele. V roli učitele jde hlavně o předávání informací a to v rámci vyučovací činnosti. Zaměřím se tak na to, jak by měl učitel postupovat či jednat, aby vyučování bylo možná co nejeftivnější. Jako základní podmínky pro efektivní vyučování zde autor uvádí: získání a udržení žákovi pozornosti, hlavně co se týče učební činnosti. Dále zde mluví o získání a udržení žákovy motivace a úsilí učit se prostřednictvím učební činnosti a v neposlední řadě uvádí, že učební činnost má být přiměřená tomu typu žákova učení, který chce učitel navodit.⁴³ Jak však k tomu všemu dospěje? V čem všem může během vyučování své schopnosti využít?

Plánování a příprava

Už od začátku musí učitel plánovat a být připraven. Musí jasně vědět, s jakým záměrem k vyučování přistupuje a jaký je jeho cíl, čeho chce dosáhnout. Včas připravené materiály a pomůcky jsou důležité pro klidný a efektivní průběh vyučování. Velmi těžkým, ale za to cenným úkolem je dobře se zamyslet a také vymyslet metody, které upoutají a udrží žákovu pozornost, zájem však také zajistí aktivní účast na výuce.

⁴² Palouš, str. 40

⁴³ Kyriacou, str.15

Realizace vyučovací hodiny

Je dobré, aby učitel jednal jistě, uvolněně a se sebedůvěrou. Svým chováním musí vzbuzovat v žácích zájem. Díky svému jasnému a dobře formulovanému výkladu, ale také díky otázkám, které žáky vedou od pasivních posluchačů k aktivním tvůrcům průběhu dané hodiny. Pro žáky je důležité, aby jim učitel dával najevo respekt k jejich myšlenkám a názorům, podporoval je v jejich vyjadřování a dalším rozvíjení a vedl je také k samostatné práci.

Řízení vyučovací hodiny

Hned na začátku učitel může zjistit náladu a atmosféru, která je v dané třídě, a která do jisté míry ovlivní, jak daná hodina bude probíhat. Je-li však učitel ochoten si takových věcí všimnout a dokázat na ně reagovat. Je dobré, aby učitel už od začátku dokázal udržet pozornost, zájem a zapojení do činnosti. Učitel musí sledovat každého žáka, jeho postup a také pokrok v práci. Nesmí zde chybět zpětná vazba pro každého žáka, aby si byl vědom svých pokroků, ale také toho, v čem by měl zabrat nebo čeho se vyvarovat. Zde bych ráda představila několik pravidel k poskytování konstruktivní zpětné vazby, které zmínil Rudolf Smahel ve své studii Učitel a žák.

Připomínky směřujte jen na chování a situace, které je možné změnit. Důležité jsou konkrétní a ověřitelné údaje. V případě, že něco nevím, tak to řeknu. K dítěti mluvíte opravdu z pozice člověka, kterému na daném žákovi záleží, ne který vyvolává strach. Účelem zpětné vazby je pomáhat, vyhněte se tak zpětné vazbě s negativním obsahem, který by mohl žáka zranit. Při řešení problému buďte ten, kdo napomáhá a vede k řešení. Buďte připraveni na negativní emoce a na zvládání svých pocitů. Jak už jsem výše zmínila, zpětná vazba má pomáhat, volte tedy slova s rozvahou a dejte si pozor na tón hlasu, který může zatemnit obsah sdělení. Také doprovodná gesta musí být volena vhodně, neboť se někdy stává, že nejsou v souladu se slovním sdělením.⁴⁴

Klima třídy

⁴⁴ Smahel, str.9

Musí být cílevědomě orientované na splnění úkolů, bez napětí a s jasným smyslem pro pořádek. Učitel žáky povzbuzuje k učení a klade na ně svá pozitivní očekávání. Učitel je ten, který je první, kdo vytváří ve vztahu pocit důvěry, a tím dává prostor proto, aby v tomto vztahu bylo místo pro úctu a respekt jak žáka k učiteli, tak učitele k žákovi. Pro obě strany je pak dobrá zpětná vazba, která učiteli dává vědomí v tom, co žák opravdu potřebuje, co se mu líbí, ale i nelíbí a naopak pro žáka je to způsob, jak se učí vnímat sám sebe, zjištění, jak ho vnímají ostatní a uvědomit si v čem je dobrý. Také prostředí vede k zajištění příjemného klima ve třídě, pozitivnímu vnímání vyučování a také k usnadnění činnosti, které se v daném místě vykonává.

Kázeň

Co se týče kázně, tak ta je určitě ovlivněna kladným klimatem třídy, které se podaří vytvořit, ale také na dobře řízené vyučovací hodině. Učitel si musí ve třídě vytvořit a upevnit svoji přirozenou autoritu, kterou žáci uznávají a hlavně přijímají. Stanovení jasných pravidel a požadavků hned na začátku, kdy učitel a žáci spolu začnou pracovat, je jistě dobrou cestou k předcházení vážných konfliktů. Pravidla však musí vycházet jak od učitele (od toho hlavně), tak od samotných žáků. Neboť pravidla, která jsem i já sám odsouhlasil, budu asi méně porušovat než pravidla, která mi někdo nařídil. Řekne-li se však slovo kázeň, v mnoha lidech to vyvolá negativní pocit. Pro člověka to také může znamenat ztrátu vlastní svobody. A to je něco velmi negativního zvláště, když se nacházíme v době, kdy pro společnost je svoboda individua základním kamenem spolužití. Nezávislost, sebejistota a suverénní chování je to, co dnes moderní a je in, ne žádná kázeň a nějaké omezování.

Mluvíme-li o kázni ve škole, je třeba se nad tím lépe zamyslet. K tomu mi pomohl Radim Palouš, který říká: „ Aby se žák učil, je velmi potřebné, aby byl otevřen nárokům učitelovým, aby byl výukově plastický. Tím neztrácí svou individualitu, naopak tím svou osobnost vyzbrojuje. To se ovšem neděje proto, aby přezíravě ovládal jiné, nýbrž aby se v té či oné záležitosti orientoval. Takže být ukázněný a poslouchat znamená nejen podvolit se rozkazu, nýbrž i slyšet,

naslouchat, rozumět, uslyšet to, co člověka povolává. Poslušnost nemusí být otročením, nýbrž nasloucháním oslovujícímu hlasu učitelovu. Výuka (výchova a vzdělávání) disciplínu žáků potřebuje, aby mohla naplňovat své školské poslání.⁴⁵

Hodnocení prospěchu žáků

V hodnocení nejde primárně o to, aby učitel našel ve vykonané práci žáků chyby a za ně je potrestal např. špatnou známkou, ale jde hlavně o to, aby si žák svůj omyl uvědomil a na základě toho se polepšil, posílila se jeho sebedůvěra. To pomocí rady či individuální pomoci konkrétnímu žákovi. Učitel by měl své hodnocení dělat důkladně a včas. Hodnocení by mělo vést k odhalení oblastí, kde má více žáků potíže a tam se zaměřit na efektivnější vyučování.

V hodnocení má jít také o to, aby si žák dokázal uvědomit pocit odpovědnosti. V případě chyby si klade otázky: Co jsem JÁ provedl špatně, chybně? Co jsem JÁ sám chtěl? „Teprve svou vinou či chybou probuzená odpovědná bytost je připravena odpovídat za své činy, neboť klade rovnost vůle: tento čin, to jsem já.“⁴⁶ Žák si uvědomí jen díky své vlastní vině, že je zodpovědný za své jednání a konání a jen díky tomu je schopen nést následky ať v podobě špatné známky či trestu. Jak říká Radim Palouš: „Teprve když provinilec pochopí a přijme trest jakožto jednotu se svým činem, vlomí se trestání do vnitřního osobního života, jakožto autentická odpovědnost.“⁴⁷

Reflexe a sebehodnocení

Hodnocení svých hodin vede učitele k možné změně v jeho vyučování a více se přizpůsobí potřebám svých žáků. Má vést k zamyšlení, zda je učitel ještě motivován, aby se ve své práci snažil své metody a dovednosti rozvíjet. U mnoha učitelů se může stát, že na základě dlouholeté praxe, jsou schopni používat stále

⁴⁵ Palouš, str. 42

⁴⁶ Palouš, str. 47

⁴⁷ Palouš, str. 48

stejně metody, k zajištění uspokojivého vyučování. Je však potřeba zajistit efektivní a žákům opravdu něco dávající vyučování.⁴⁸

Umění přijmout kritiku a nezájem žáků

Při přípravě na výuku musí učitel vynaložit mnoho energie, sil i času, aby jeho hodina byla správně připravená. Může se však stát, že vše, co si učitel připraví a má nějakou vidinu toho, jak hodina bude probíhat, bude jinak. Mnoho žáku nesdílí takové nadšení jako sám učitel a jejich zájem či aktivita při hodině může akorát učitele odrazovat, aby si pro ně opravdu něco připravoval, věnoval jim tolik času. Mnoho učitelů může trpět pocitem, že děti a mládež jsou nevděční a neváží si toho, co bylo vytvořeno, nebo co je pro ně děláno. Rudolf Smahel o tom mluví takto: „Mladí lidé také dobře nemohou cítit vděčnost za to, co udělala dřívější generace. Jednak proto, že nepoznali podmínky, z nichž ona předchozí generace vycházela, jednak také proto, že každé zdůrazňování zásluh a vymáhání vděčnosti je jim „podezřelé“ a budí odpor. Vděčnost k vlastním rodičům i k učitelům se zpravidla dostaví až o hodně později. Někdy až po čtyřicítce v plné míře dozraje a vydá úrodu to, co bylo zaseto kdysi dávno v dětství a pěstováno rodinným životem i dlouholetou docházkou do různých typů škol po celou dobu vývoje až na práh dospělosti. V tom je vlastně služba jedné generace druhé.“⁴⁹

Pro učitele je to náročné v tom, že v mnoha případech nevidí výsledky své práce ani její ocenění, které pro mnohé od žáků nepříjde nikdy nebo až za mnoho let, kdy se z malých žáků stanou dospělí lidé odpovědní nejen za svůj život, ale také za život svých potomků. Radim Palouš o vyučování mluví jako o „účasti na živém dějství, jehož autorem je učitel. Aby samo tudíž mohlo být živé, učitel co citlivý tvůrce vnímá situaci a reaguje na ni. Základní devizou je ovšem dosahování výukových cílů – a to nijak neznamená, že se stále vše daří. Skutečně vyučující učitel, byť připraven, neodřikává mechanicky, co si předsevzal, nýbrž bezprostředně a znovu rozvažuje o tom, co je učivem, znovu hledá, jak věc zpřítomnit, zkouší různé cesty. Vnímá celek, tj. žáka i sebe a celou

⁴⁸ Kyriacou, str. 25-28

⁴⁹ Smahel, str. 5

neopakovatelnou atmosféru dramatu vyučování a učení.⁵⁰ (*K této části jsem přidala do přílohy 1-5 krátká cvičení pro zlepšení dovedností pro učitele.*)

Po představení dovedností učitele bych se, ale ráda vrátila k učitelům etické výchovy a co je u nich důležité. Velmi jasně o tom mluví Ladislav Lencz v manuálech pro etickou výchovu. Píše o tom, že nestačí, aby se o etice jen psalo a aby učitelé o ní hovořili. Je velice důležité, aby sami učitelé etikou žili. Je zapotřebí, aby se ztotožnili s vizí prosociální osobnosti a prosociální společnosti. Jejich postoje a chování by měly odpovídat programu etické výchovy a měly by mít osvojený výchovný styl etické výchovy. „V pedagogice platí vztah, který bychom mohli nazvat základním zákonem pedagogiky: Naučit je možné jen to, co sami umíme a odevzdat je možno jen to, čím sami žijeme.“⁵¹ V tomto případě bych toto žití neoznačila jako žitá sám pro sebe, ale žití pro druhé. Tedy učitel pro své žáky, s kterými vytváří vztah. Tomu se bude věnovat v další části své práce.

2.3. Vztah učitel a žák

Ve vztahu učitel a žák, jde zejména o to, aby učitel předal žákovi informace a dovednosti, které se žák naučí a osvojí si je tak, aby až dospěje, mohl být plnohodnotným členem společnosti dospělých, hlavně ten, kdo plně převezme zodpovědnost za svůj život. Nesmí nám zde však jít jen o učivo, je zde také otázka sympatií, emocí, konfliktů, atd. Radim Palouš mluví o třech pólech v oblasti výchovy ve škole: učivo – žák – učitel. „Jestliže příliš akceptuje učivo, takže žák je opomíjen a při vyučování se málo dbá na to, jak učivo žák vnímá, jde o logocentrismus; jestliže příliš akcentuje žáka, takže usiluje především o jeho sympatie, vyučování je málo náročné, lichotí mu přílišnou chválou, jde o pedocentrismus; jestliže zbytněle prosazuje svou autoritu a vyžaduje kázeň až bezduchou, aniž by respektoval vlastní smysl výuky, jde o učitelský egocentrismus.“⁵² Učitel by se měl dobře pohybovat ve světě žáka tak, aby byl schopen něco žáka naučit, ale zároveň uměl chápat jeho svět, jeho prožívání, jeho

⁵⁰ Palouš, str. 41

⁵¹ Lencz, str. 16

⁵² Palouš, str. 40

nálady a vytvořit si s ním vztah založený na důvěře, úctě a respektu, jak ze strany žáka vůči učiteli, tak učitele vůči žákovi.

2.3.1. Navázání vztahu

Základem pro vznik dobrého vztahu je, aby učitel dokázal získat žákovu úctu svojí zkušeností, empatií nebo úsilím. Mnoho učitelů využívá k ovlivnění žáka různé druhy motivace. Jednou z nich může být odměna či trest. Tato metoda je však krátkodobá a postupně ztrácí na své účinnosti, má však také svůj význam, kterému se budu věnovat později. Pro děti je důležitá upřímnost, poctivost a to, že učitel bere vážně, do jisté míry jako své partnery, ale s tím, že dítě učitele respektuje a nechá se ve své svobodě vést na cestě, která vede do světa dospělých.⁵³ Navázat dobrý vztah může učitel jedině tak, že se bude snažit chápat žáky takové, jací jsou. Učitel má svoji úlohu těžší v tom, že nemůže dát najevo jakoukoli averzi vůči žákovi a je to dobře, ale zároveň je to pro něj těžké v reagování na daného žáka. Také žáci nějak svého učitele vnímají a reagují na něj a vzájemně vytvářejí nějaký vztah. Jak o tom mluví Radim Palouš: „Jako se učitel snaží „vcítit“ do nitra těch, kdo sedí v lavicích, tak žáci se vcítují do učitelova jednání. Sympatie či averze jsou oboustranné.“⁵⁴

2.3.2. Rozvíjení vztahu

Pro dobrý rozvoj vztahu musí být přítomna přitažlivost. Rudolf Smahel mluví o počáteční přitažlivosti. „Lidé, kteří mladé lidi nejvíce přitahují, vnášejí do vztahu něco, co mladí potřebují: humor, naději, činnost, schopnost naslouchat, smích – něco přitažlivého. Přitažlivost otevírá příležitost k vytvoření vztahu. Metaforicky to lze vyjádřit tancem: vztah znamená držet krok při tanci – krok musí držet každý sám, ale oba partneři tančí společně, sdílejí společnou zkušenost.“⁵⁵ Je dobré, aby byly obě strany naladěny na podobné vlně. Uvědomují si, že každý člověk je jiný, každé dítě vyrůstá v jiném prostředí, má jiné možnosti. Učitel však musí být schopen otevřít se pro každého žáka, ať je daný žák

⁵³ Smahel, str.8

⁵⁴ Palouš, str. 43

⁵⁵ Smahel, str.8

jakýkoliv, ať je mu sympatický méně či více, každý žák i kdyby to byl největší průšvihář třídy. Jak říká Rudolf Smahel „Učitel má mít pochopení pro to, že každý člověk má svůj jedinečný pohled na život. Každý z nás vnímá život skrze jiný filtr a v rámci vlastní zkušenosti. Nenajdou se dva stejní lidé. Žádní dva lidé nebudou v téže situaci reagovat stejně. Je nutné respektovat odlišnost filtrů. Vychovatel si má zjistit, jak se na věci žák dívá.“⁵⁶

Učitel si také musí být jistý, že jeho sdělení a přednes je jasný a všem pochopitelný, neboť mnoho nedorozumění mezi žákem a učitelem může být způsobeno nepochopením. Může v tom ale být také malý zájem o mladé lidi. „Většinu komunikačních problémů má na svědomí nedostatek upřímného zájmu o mladé lidi. Vychovatelé mnohdy nevěnují dostatek času tomu, aby se ujistili a ověřili si, zda je jejich sdělení jasné. Autor sdělení je odpovědný za jeho jasnost a tím také za úspěch komunikace. Při komunikaci dospělých s dětmi se neúspěch z jakýchsi důvodů přičítá dětem: „To dítě mě neposlouchá. Mohla bych se umluvit, ale není to nic platné.“ říkají často učitelky.“⁵⁷ Je dobré si navzájem ujasnit lidským způsobem, jestli si žák s učitelem opravdu porozuměli.

2.3.3. Jak získat zájem mladých, jak je motivovat

Jako hlavní komunikační prostředek učitele s žákem je osobní kontakt a ústní předávání informací v danou dobu a na daném místě. Jedná se o dobu, kdy by žáci byli raději na jiném místě. Je tedy důležité v žácích vyvolat nadšení a zájem pro to, aby zrovna teď věnovali všechnu svou pozornost na to, co si pro ně učitel připravil. Žák si musí sám v sobě uvědomit, že je to pro něj škola opravdu důležitá a pro život nepostradatelná. A to je velmi těžký, ale zásadní úkol pro učitele. Svým přístupem a vystupováním žáky nenásilnou formou dovést k poznání, že školu mají rádi a je pro ně důležitá.

Hned na začátku by měl být učitel srozumitelný v tom, co žákům přednáší, být ve své řeči jasný, pravdivý a otevřený pro dialog. „Nemá zapomínat, že mluvení pomáhá. Nikdy nepodceňovat hodnotu a sílu konverzace. Když se učiteli podaří do ní děti vtáhnout, získal základ pro pozitivní vztah. Učitel má

⁵⁶ Smahel, str. 11

⁵⁷ Smahel, str. 7

komunikovat a nezapomenout: mluvit o věcech, které děti zajímají.“⁵⁸ Může se to však zdát náročné, neboť většinou je mezi dětmi a učitelem velký věkový rozdíl a pohled na svět mají obě strany úplně rozdílný. Dospělý učitel je ovlivněn svými zkušenostmi a dítě je zase ovlivněno svojí touhou po poznávání světa a hledání vlastního já. Proto je důležité, aby učitel nezůstával jen u slov, ale aby hlavně podle toho jak mluví, také jednal. Rudolf Smahel mluví o překonávání generačního rozdílu takto: „Pro překonání generační a komunikační propasti je nutné více jednat než mluvit. Budovaný vztah musí mít mnoho rozměrů a musí zahrnovat různé zkušenosti. Učitel se má snažit o smysluplný vztah k dětem. Klíčem jsou jeho činy.“⁵⁹ Pro děti je důležité mít vzory a podle nich se učit správně žít a hlavně si jich vážit.

Motivace

Motivaci nikdo nikdy neviděl, ale díky ní člověk směřuje k dosažení určitých cílů. Toto dosahování probíhá s určitou silou (úsilím) a člověk při tom zažívá touhy a chtění. Motivace je tím, co dává jednání smysl a směřování k určitému cíli. Obsahuje energii a vzrušení, které jsou zaměřeny na určitý cíl. Se zaměřením pozornosti pro určité podněty a změnou vnímavosti na jiné. Motivace tak vede k udržení zaměřené aktivity, dokud se nezmění výchozí podmínky, tedy to, proč člověk začal něco dělat.⁶⁰ Při motivaci dětí je dobré zlákat je k přemýšlení o věcech, které se kolem nich dějí. Vést je, aby si našli to, co má pro ně hodnotu a odvážně se pro to rozhodnout. Učitel jim v tom může pomoci tím, že dítěti bude pomáhat rozvíjet talent a city, komunikační a vyjadřovací dovednosti a v neposlední řadě také tvůrčí a zvědavé myšlení.⁶¹

V další kapitole se budu zabývat konkrétními projevy chování ze strany učitele, aby docházelo k výchově u žáků k prosociálnosti.

⁵⁸ Smahel, str. 10

⁵⁹ Smahel, str. 9

⁶⁰ Nekonečný, str. 9

⁶¹ Smahel, str.13

3. Výchova k prosociálnosti – jak na to?

Ve studii Učitel a žák se Rudolf Smahel v jedné kapitole zabývá základními charakteristikami činnosti vychovatele, kde je zaměřen na výchovu k prosociálnosti.⁶² Použijí tedy dále ve své práci jeho poznatky, které se jistě hodí k naplnění cíle moji práce, tedy zjistit v čem by měli být učitelé etické výchovy vzdělávání, aby mohli dobře vyučovat etickou výchovu, která by vedla k tomu, že si žáci plně osvojí prosociální chování, tedy chování, kdy se žáci naučí jednat ve prospěch druhých, aniž by za to čekali nějakou odměnu či pochvalu.

3.1. Přijímání a náklonnost

Mezi základní faktory, které podporují prosociální reakce, patří empatie a sebehodnocení dítěte. Je tedy důležité, aby samo na sobě mělo možnost zažívat pocit přijetí a náklonnost, a to v první řadě od svých rodičů a později i pak od svých vrstevníků a učitelů. To pak vede k tomu, že dítě je schopné samo sebe zdravě vnímat a být ochotno přijímat druhé. Aby člověk sám byl schopen přijímat druhé, musí sám na sobě zažít přijetí a náklonnost od druhých. Je pak ale důležité vidět, jak velká náklonnost dítěti byla věnována, neboť vše se odrazí pak na jeho sebehodnocení a seberepresentování. Přehnaná náklonnost může vést k nezdravému sebevědomí, které člověku při budování vztahu ve třídě i mezi kamarády spíše uškodí, než pomůže.

3.2. Porozumění

Přijímám-li člověka takového jaký je, dokážu si osvojit bezpodmínečně přátelský pohled, který nikdy neodsuzuje, nikdy nechce vládnout, nikdy se nesnaží žádným způsobem ovládnout nebo manipulovat nějakou osobou. „Vnitřně porozumět znamená schopnost vidět věci skrze nitro jiného člověka tak, jako je

⁶² Smahel str. 44-49

vidí on a dát mu najevo, že to takto vidíme. Rogers tvrdí, že tento přístup umožňuje vytvářet pozitivní vztahy nejen mezi dvěma lidmi, ale i mezi skupinami nebo mezi národy.⁶³ Je důležité si uvědomit, že přijmout znamená upřímně mít dítě rád a snažit se u něj rozvíjet jeho potenciál. Uvědomit si rozdíly mezi možnostmi dítěte a naším očekáváním. Toto uvědomění však není lehké a odehrává se během každodenního úsilí. Řešení otázky přijetí může ovlivnit oblast postojů. Učitel musí analyzovat, v čem mu dělá problém některého žáka přijmout takového jaký je. To by mělo zdokonalit samotného vychovatele a objevit způsoby, jak zavést nebo transformovat určité formy chování. Možným řešením bude nalézt vhodný čas a místo na vytvoření osobního vztahu k dítěti, což jistě přispěje k zlepšení.

3.3. Induktivní disciplína

Induktivní disciplína je spojena s nežádoucím chováním u dětí, na které dospělý může reagovat zesměšněním dítěte či jeho potrestáním. To však nevede k tomu, že by dané chování u dítěte zmizelo, ale naopak to vyvolá u dětí agresivitu. Jestliže dítě zažije zesměšnění, je ohrožena jeho sebeúcta, dítě se ještě více zaměří na sebe. Vychovatel musí dítěti vysvětlit následky jeho nesprávného chování, zaměřit tak pozornost dítěte na důsledky jeho chování pro ostatní lidi kolem něho. Vede tak děti k řešení konfliktů neagresivním způsobem⁶⁴ „Induktivní disciplína tedy znamená usměrňování pozornosti dítěte na důsledky, které má jeho činnost na jiné dítě. Tato decentrace (odpoutání pozornosti od sebe) má kognitivní, poznávací složku, ale i citovou, emocionální složku, protože podporuje schopnost vcítit se, což je základním předpokladem prosociálního chování.“⁶⁵ Správné je tedy, aby byly dítěti vyjádřeny, vysvětleny a zdůvodněny hodnoty a normy chování, které dítě povedou k osvojení prosociálního chování.

3.4. Připisování prosociálnosti

⁶³ Smahel, str. 45

⁶⁴ <http://www.teologie.estranky.cz/clanky/etika.html>

⁶⁵ Smahel, str. 46

Přirozeně v dětech pěstovat prosociální chování a to tak, že budeme poukazovat na jednání, které je přijatelné a v rámci prosociálnosti žádané. Když dítě rozumí, že dané chování je žádáno a samo zažívá pozitivní vlastnosti, když tak jedná, je schopno toto chování přijmout za vlastní. „Připisování se pravděpodobně dá vysvětlit zaktivizováním auto atribuce v tom smyslu, že když se někdo cítí být vnímaný na základě určité pozitivní vlastnosti, snaží se odpovídat tomuto očekávání. V konkrétních činnostech se může snažit zůstat ve shodě s touto představou, připisovací motivací a úmysly, které jsou ve shodě s tímto činem. Jakož i tendencí v nich pokračovat.“⁶⁶ Při tomto všem snažení je však důležité, klást důraz na to, aby působení na děti nebylo příliš intenzivní, proto, aby si dítě samo uvědomilo svoji iniciativu v zaměřování se na žádané chování. Proto, aby byl tento nástroj úspěšný, je třeba, aby sám učitel byl pevně přesvědčen, že věřit druhému člověku je nejlepší způsob, jak dosáhnout toho, že se u člověka vyvinou, rozvinou pozitivní rysy, které v sobě každý člověk má.

3.5. Nabádání k prosociálnosti

Nabádat do jisté míry znamená, říci dítěti, co má dělat, ale vést ho tak, že samo pozná a přisvojí si prosociální chování. Mluvíme-li o nabádání, je to něco jiného než být dítěti příkladem. „Nabádání je něco, co se má udělat, zatímco příklad je něco co se už stalo.“⁶⁷ Přílišné nabádání však může vést k odporu dítěte a k opačnému účinku, než bychom chtěli. Účinné pak může být, pokud je doprovázeno přesvědčivými argumenty a pozitivními citovými vztahy mezi vychovatelem a dítětem.

⁶⁶ Smahel, str. 47

⁶⁷ Smahel, str.48

3.6. Stimulace prosociálnosti (povzbuzování, motivace v podobě odměn a trestů)

Stimulace může být pozitivní, ale i negativní. Pozitivní tehdy, kdy dítě udělalo něco, co přispělo k rozvoji jeho prosociálního chování a negativní, když je třeba omezit u dítěte nevhodné chování a zastavit nežádoucí reakce. Chvilky povzbuzování a pochval jsou účinné hlavně v době, kdy se dítě ocitá v době své internalizace. Tedy doby, kdy si člověk osvojuje dění kolem sebe, aby byl schopen být plnohodnotným členem společnosti, v době osobní socializace, kdy se z něho stává člověk sociální a kulturní. Důležitá je tu otázka trestu, zda je dobré dítě trestat pro to, abychom zamezili negativním projevům chování a tak vedli člověka k jeho rozvoji. Na to mi dává odpověď Radim Palouš, když říká: „Žákovo vědomí dospívá ke své fundamentální svobodě právě tím, že prochází problémy, pochybeními tím, že něčemu nedostojí – a nejsilněji vlastní vinou. Trest nemůže být tím, čím by být měl, jestliže je čímsi jen zvnějšku uloženým či přikázaným. Teprve, když provinilec pochopí a přijme trest jakožto jednotu se svým činem, vlomí se trestání do vnitřního osobního života jakožto autentická odpovědnost.“⁶⁸ Odpovědnost za čin, který žák spáchá, má vést k jeho svobodě, neboť nikdo není svobodný od svého jednání. Dobrý trest tak má vést k uvědomění a přijetí viny. Když se člověk proviní, ocitá se v naprosté vině, ale zároveň uprostřed svobody. Chce-li být svoboda, ta která jde vstříc pravému Já, musí uznat chyby jako své chyby, zavinění jako svou vinu a trest jako sebezáchovu.⁶⁹ „Trest je návratem k zvráceným hodnotám, na kterých se Já provinilo a jednotu osoby rozlomilo. Vina se takto stává fatálně bezmocnou. Potrestaný sice není nevinný, protože situace nevinnosti je po zavinění neobnovitelná, nicméně přijetím trestu je jednota člověka obnovena: vždyť přes lidskou křehkost a pouhost se znovu vzpíná k ideálu! Přijmout trest – ať velký či drobný – znamená obnovit v sobě vůli k nevinnosti. Bez reflexivního soudu nad sebou samým ztratí trest své zakořenění v praktickém a živoucím poslání.“⁷⁰

⁶⁸ Palouš, str. 48

⁶⁹ Palouš, str. 48

⁷⁰ Palouš, str. 48

V této kapitole jsem se věnovala oblastem chování, které by měl učitel zvládat, aby žáky učil a vedl je k prosociálnímu chování. V další kapitole bych se chtěla podívat na základní zásady či pravidla při vedení skupiny. Tyto poznatky budou jistě potřebné pro každého učitele, který má před sebou třídu, tedy skupinu lidí, kterou chce něco naučit a zároveň zajistit, aby to nebylo jen místo získávání informací, ale i místo, kde každý žák zažije svůj osobní rozvoj. Zaměřím se tedy na metodu práce se skupinou.

4. Práce se skupinou

Učitel se ocitá před tvářemi svých žáků a je právě na něm, jak tato skupina plná originálních lidí bude pracovat a dosahovat svých cílů. Ne každý pedagog využívá poznatků z metod skupinové práce, ale myslím si, že pro oblast etické výchovy, která pracuje s rozvíjením sociálního chování u žáků, je třeba některé zásady a pravidla skupinové práce při práci ve třídě využít. Základem je skupinová dynamika.

4.1. Skupinová dynamika

„Skupina je sociálním mikrosvětlem s několika podpůrnými funkcemi. Členové skupiny všech kultur projevují tendenci podřídít se názoru svého společenství. Proto je třeba dbát, aby cíl skupiny byl vždy jasně definován a formulován už ve stadiu jejího zrodu. Důležité je v ní udržovat atmosféru vzájemného oceňování a emočního přijetí, zvláště v případě vzniku různých konfrontačních tlaků.“⁷¹ Do skupinové dynamiky tedy patří vše, co se v dané skupině odehrává. Jaké vztahy ve skupině panují, jaké role jednotlivý člen zastává, co se ve skupině řeší, dělá nebo taky nedělá. Součástí skupinové dynamiky jsou také normy a pravidla, která si daná skupina vytvoří, ale také to jak se vyvíjí a jak dosahuje cílů.⁷²

Proto, aby skupinová práce byla úspěšná, musí v našem případě učitel, zajistit bezpečné a eticky zdravé prostředí a to pomocí několika zásad.

1. „Je nutné mít neustále na paměti, že všechny organizované mezilidské interakce mohou odhalit bolest a osobní potíže. Buďte proto na bolest připraveni, ale nepůsobte ji. Dobrá skupinová zkušenost nespolehá ani na slzy, ani na účinek ztížených interakcí. Za každou cenu chraňte integritu jedince. Dejte všem účastníkům právo projít zkušeností až do konce a ponechat si pocity pro sebe. Účelem tohoto procesu není terapeutická zkušenost.

⁷¹ Lisá, str. 15

⁷² Matoušek, str. 158-159

2. Před každým cvičením, které vyžaduje otevřenost, musí učitel vyložit nebo prodiskutovat pojem důvěrných informací.
3. Otázky mají být formulovány tak, aby děti mohly odpověď rozvinout co možná nejvíce, protože takové odpovědi prospívají celé skupině. Všechny odpovědi se mají opakovat a ocenit. Poznámky má učitel usměrňovat a nepřipustit zesměšňování. Názory dětí je pokaždé nutné ocenit stejně jako jejich pocity. Požádejte žáky, o kterých si myslíte, že se mýlí, aby svůj názor popsali podrobněji. Sledujte, zda jejich výklad neobsahuje nesrovnalosti a možné logické chyby.
4. Shrňte vyslovené osobní názory. Spolu se zkušenostmi členů skupiny je začleňte do ponaučení, které se dětem chystáte dát.
5. Oceňte projevené úsilí spojit cvičení s životem. Poukažte na práci těchto dětí a pochvalte je.
6. Znovu všechno připomeňte z vašeho pohledu. Popište, jak jste proces prožívali vy. Tím zdůrazníte jednotlivá ponaučení a zároveň upozorníte na úspěchy, kterých děti dosáhly. Tímto způsobem je zapotřebí shrnout každé cvičení. Mluvte v množném čísle, abyste podpořili pocit sounáležitosti.⁷³

Učitel, jako vedoucí skupiny nesmí nikoho upřednostňovat. Všichni ve skupině jsou si rovni a komunikují mezi sebou na základě svých rolí, které si ve skupině přirozeně vytvoří. Každý musí mít možnost vyjádřit se k danému tématu a hlavně dostat zpětnou vazbu. Učitel musí vést svou třídu, tak aby všichni společně směřovali k společnému cíli. V případě konfliktu je nutné o problému mluvit a společně se ho snažit vyřešit. „Koordinátorem skupiny je pedagog: vede žáky, dohlíží na práci, kontroluje a vyhodnocuje jejich aktivity (společně s nimi). Jeho úkolem je například spolupodílet se na upevnování příznivé skupinové atmosféry a rozvíjet v dětech pocit sounáležitosti. Výborně k tomu přispívají hry, které podporují skupinovou kohezi⁷⁴ (soudržnost skupiny, pospolitost a vzájemnost, vytváří atmosféru přátelství a bezpečí⁷⁵).

⁷³ Smahel, str.14

⁷⁴ Lisá, str. 15-16

⁷⁵ Matoušek, str. 160

4.2. Pravidla ve skupině

V učebnicích o práci se skupinou jsou popsána základní pravidla, která zajišťují bezpečné členství ve skupině. Tato pravidla nelze úplně použít na běžnou třídu např. v hodině dějepisu. Lze je však použít právě v hodině etické výchovy, kdy jsou s žáky otevírána osobní témata a můžeme se s nimi dostat na jejich osobní hranici. Na začátku výuky etické výchovy je tak třeba jasně říci pravidla, která slouží pro zajištění osobního bezpečí pro každého žáka.

1. Mlčenlivost a důvěrnost

- Jedná se zde o důvěrné informace, které patří jen do skupiny a neměli by se dostat ven. Jedná se o to, co o sobě žák sdělí. Aby toto pravidlo bylo dodrženo, je potřeba apelovat na každého žáka, na jeho odpovědnost. Toto pravidlo však bude asi více aktuální u žáků vyšších ročníků.

2. Právo říci „stop“

- Některé aktivity, které jsou v rámci etické výchovy dělány, mohou být žákům nepříjemné a mohou vyvolat negativní pocity, proto je zde toto pravidlo STOP. Žák v tomto případě nemusí aktivitu dělat, ale zůstává součástí skupiny. Neznamená to, že odchází někam jinam, nezůstává ve třídě a je z něho pozorovatel a stále plnohodnotný člen skupiny.

3. Odpovědnost k sobě i k druhým

- Skupina nemůže fungovat bez dodržování základních pravidel společenského soužití. Především jde právě o respekt k soukromí, intimitě a autonomii každého z členů skupiny.

4. Dodržování organizačních pravidel

- Jedná se o pravidelnou docházku, dochvilnost, včasnou omluvu ze závažných důvodů, dodržování skupinou dohodnutých úkolů.⁷⁶

Vést žáky k dodržování pravidel znamená formování jejich vlastní osobnosti. Jak říká Rudolf Smahel: „Život v souladu s určitými pravidly může vyloučit pocity viny a pomůže dítěti internalizovat a rozvíjet normy, které mu budou vodítkem při formování vlastní osobnosti. Učit dítě přiměřenému stupni

⁷⁶ Matoušek, str. 161

konformizmu, který nesmí být příliš velký. Pomáhá dítěti uskutečnit to, co se od něho očekává. Slouží jako motivace, když má možnost svobodně se projevat.⁷⁷

4.3.Hry a aktivity

Dalším důležitým bodem jsou hry a různé aktivity, které jsou součástí etické výchovy. Učitel by tak měl být vzděláván nejen teoreticky, ale zároveň by měl mít možnost vyzkoušet si sám na sobě různé aktivity a hry, které se využívají při vyučování etické výchovy. Není to jen proto, aby měl hry do zásoby, ale hlavně proto, aby si jednotlivé aktivity sám vyzkoušel a tak mohl vědět, co mohou žáci při různých aktivitách prožívat a podle toho jednotlivé aktivity vhodně volit pro danou skupinu. Hry jsou také dobré pro budování vztahů a jejich zlepšování. Jak říká Rudolf Smahel: „Hra, humor a zábava – jedny z nejlepších odrazových můstků pro důvěru a spolupráci – zvyšují kvalitu všech vztahů. Stephen Covey předepisuje důvěru a spolupráci jako jediný recept na vítězství a zvládnutí všech vztahů.“⁷⁸

Výše jsem se zabývala konkrétní podobou skupinové práce jejíž metody má možnost každý učitel při svém vyučování využít. V další části své práce bych se ráda zaměřila na jednotlivé přístupy k etické výchově, které výrazně ovlivňují podobu výuky etické výchovy na našich školách.

⁷⁷ Smahel, str. 24

⁷⁸ Smahel, str. 17

5. Přístupy k etické výchově⁷⁹

5.1. Prof. Robert Roche Olivar

Profesor z Nezávislé univerzity v Barceloně přichází začátkem 80. let s projektem výchovy k prosociálnosti. Pojem prosociálnost pochází z latinského slova *socius* (druh, společník) a jedná se o takové chování, „které je zaměřené na pomoc nebo prospěch jiných osob, skupin nebo společenských cílů, bez nároku na vnější odměnu. To znamená, že motivem je nějaká vnitřní potřeba.“⁸⁰ R. R. Olivar vycházel z výzkumů, že právě prosociálnost je rozhodujícím faktorem pro pozitivní vývoj charakteru člověka. Při svém zkoumání došel k vytvoření teoretického modelu pro výchovu k prosociálnosti, které shrnul v patnácti bodech. Tyto body dávají odpověď na to, jaké je potřeba u dětí rozvíjet způsoby a vlastnosti pro vývoj prosociálnosti u každého z nich. Prvních deset bodů se zaměřuje na žáka, na to k čemu má být veden a posledních pět bodů se týká vychovatelů v tom, jak mají jednat, když chtějí působit na vývoj prosociálnosti u dítěte.

1. „Důstojnost lidské osoby; úcta k sobě.
2. Postoje a způsobilosti mezilidských vztahů.
3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa.
5. Komunikace. Vyjádření vlastních citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.
7. Asertivita. Řešení agresivity. Sebeovládání. Konflikty s druhými.
8. Reálné a zobrazené prosociální modely (vzory).
9. Prosociální chování (Pomoc, Darování, Dělení se, Spolupráce, Přátelství, Zodpovědnost a Starost o druhé).
10. Společenská a komplexní prosociálnost.

⁷⁹ Adámková, str. 28-32

⁸⁰ <http://etickeforumcr.cz/kurzy-eticke-vychovy/projekt-eticke-vychovy>

11. Přijetí žáka takového jaký je.
12. Přisuzování prosociálnosti.
13. Induktivní disciplína.
14. Nabádání k prosociálnosti.
15. Podporování prosociálnosti.⁸¹

Prvních deset bodů, jak už jsem řekla, se týkají žáků a jsou podrobně rozpracovány do konkrétních aktivit, které tvoří výchovný program. Faktory, které jsou popsány v bodě 11-15, jsou zásady pro vychovávající, jak správně při výchově k prosociálnosti jednat.⁸² O konkrétní podobě projektu etické výchovy budu mluvit v praktické části práce.

5.2. Ladislav Lencz

V 90. letech minulého století se na Ministerstvu školství a tělovýchovy Slovenské republiky několik expertů začalo více zabývat etickou výchovou. Právě Ladislav Lencz je jedním z těch, komu se podařilo vyzdvihnout etickou výchovu více do podvědomí veřejnosti a to hlavně tím, že se seznámil a přeložil do slovenštiny projekt Roberta Rocheho Olivara. Díky němu se na Slovensku podařilo zavést ve školním roce 1991/1992 etickou výchovu jako nepovinný předmět a o dva roky později jako předmět povinný.⁸³

Ladislav Lencz vidí jako hodnotné zážitkové učení, což znamená např., že učitel navodí zajímavou debatu nebo navrhne zajímavou hru, pak ustoupí do pozadí, kde se ujme role moderátora. Děti se díky tomu uvolní a jsou aktivnější, mohou pracovat s plným nasazením a díky tomu se může říci, že se vychovávají sami. Také správný styl výchovy je důležitý pro pomoc při „normalizaci“ problémových dětí a rozvíjení pozitivních možností a schopností dětí „normálních“. Žáci musí být vedeni k pozitivnímu sebeoceňování a pocitu úspěšnosti.⁸⁴

⁸¹ Olivar, str. 7

⁸² Olivar, str. 5-7

⁸³ Pešek, str. 7-8

⁸⁴ Lencz, str. 10-14

5.3. Etické fórum ČR

Vychází z učení R. R. Olivara, které přebírá v překladu Ladislava Lencze. Snaží se o prosazení etiky do všech oblastí společnosti, zejména do výchovy dětí a mládeže, veřejné správy a podnikatelské sféry. Co se týče výchovy dětí a mládeže, tak se snaží o zavedení etické výchovy do škol (prosociální výchova). Projekt etické výchovy školní mládeže je založen na prožitkové metodě (nic se de fakto „neučí“, vše se prožívá při nejrůznějších aktivitách, rozhovorech, hrách, apod.), která garantuje skutečné osvojení a zvnitřnění mravních postojů a návyků žáků. Tímto projekt přispívá k celkovému zlepšení sociálního klimatu na školách a následně v celé naší společnosti. Etická výchova nabízí pomoc při řešení závažných problémů dnešní doby, které ohrožují člověka nejen v rovině jeho fyzické existence, ale zejména v rovině duchovní a morální.

Projekt etické výchovy má 4 složky a to výchovný program, výchovný styl, osobité metody a rozvoj prosociálnosti. Co se týče základního programu, tak jde hlavně o rozvoj komunikace, neboť na základě zkušeností, které Etické fórum má, bylo zjištěno, že žáci mají problém s aktivním nasloucháním a vedením dialogu. Dále se snaží učit žáky zdravému sebeocenění, které je závislé na tom, jak je člověk vnímán okolím. Proto se některé aktivity zaměřují na to, aby člověk uměl vidět pozitivní reakce na něho jeho okolím. Toto sebeocenění úzce souvisí i s oceněním druhého člověka. Etická výchova se tak snaží vést žáka k pozitivnímu hodnocení druhých lidí v různých situacích a za různých podmínek. Program etické výchovy se snaží o to, aby si žáci postupně osvojovali jednotlivé vzájemně navazující sociální dovednosti.⁸⁵ Více se projektu etické výchovy budu věnovat v praktické části bakalářské práce.

5.4. Projekt Rubikon

Jedná se o projekt, který využívá zájmu dětí o moderní komunikační prostředky. Na základě zjednodušeného modelu reálného života ve virtuálním

⁸⁵ [www.etickeforumcr.cz / kurzy etické výchovy/ projekt etické výchovy](http://www.etickeforumcr.cz/kurzy-eticke-vychovy/projekt-eticke-vychovy)

světě se Rubikon snaží o rozvoj charakteru a osobnosti žáků. Vede děti k úvahám o nutnosti spolupráce, ohleduplnosti, pomoci druhým, převzetí odpovědnosti, domluvení se na pravidlech apod. Každý žák má možnost žít tzv. život na zkoušku, kde v krátkém časovém období může prožívat mnohé situace a etická dilemata. Žák má jednu postavu (avatar) a domeček na ostrově třídy. Má jeden život, který si musí chránit během toho, co jí, spí, baví se a dělá různé věci jako v běžném životě. Prostředky pro život získávají žáci od svých učitelů podle toho, jak plnili své školní povinnosti. Vše co se týká všech lidí na ostrově, rozhodují společně a hlasují o nich. Všemuh přihlíží učitel, který je ten, který rozdává pochvaly, ale i poznámky. Na základě chování jsou jednotliví žáci povyšováni do rytířského řádu a na konci díky svému správnému chování mohou získat stříbrný prsten Rytíře Rubikonu.

Rubikon se tak snaží naplnit etickou výchovu ve školním vzdělávacím programu. Zkušební projekt byl realizován v 6.-9. třídách základních škol ve všech okresech Královéhradeckého kraje, během 2 let od 15.12.2008 - 31.12.2010 a setkal se s pozitivním ohlasem. Na jaře 2011 pak proběhly úvodní informační semináře k systému Rubikon v každém kraji pro všechny ředitele škol, třídní učitele i další zájemce o etickou výchovu, aby mohli tento projekt na svých školách realizovat. S využitím virtuální reality a internetu vznikl moderní nástroj pro učitele, který pro ně přináší zcela nové možnosti. Jde o jediný systém svého druhu, kdy i s využitím moderních technologií zůstává role učitele naprosto klíčová a nezastupitelná.⁸⁶

5.5. Program výuky předmětu nekonfesní etiky (NE) pro primární cyklus Evropských škol

Jako další vám představím projekt, který je na evropské úrovni a jedná se o Učební plán nekonfesní etiky pro primární cyklus evropských škol. Tento program byl schválen Správní radou v Nice v roce 2002. V platnost vešel

⁸⁶<http://www.projekt-rubikon.eu/>

<http://www.systemrubikon.cz>

v září 2002. Učební plán pro NE vznikl na základě rozhodnutí Rady inspektorů, aby pracovní skupina učební plán NE z roku 1978 revidovala a dala jej do souvislosti s novým programem výuky pro sekundární cyklus 1998. Jedná se o program pro 1. - 5. třídu ZŠ.

Pro mnoho lidí je předmět NE něčím, co je specifické pro některé Evropské školy, neboť tento předmět neexistuje ve všech zemích EU a mnoho rodičů i učitelů s ním nemá zkušenosti ze svých školních let. Je tedy potřeba dostatek informací pro rodiče a dostatek prostoru pro učitele v objevování možností, které nekřesťanská etika může mít. Jedná se o předmět, který nevychází z žádného konkrétního náboženství. Stojí tak vedle vyučování náboženství nebo religionistiky.

V NE jde více o okruh témat než o normy, předpisy běžného učiva. Učitel není dospělým, kdo vyučuje žáky, kteří se učí, ale stává se vedoucím skupiny, který iniciuje diskusi a reflexi, aby se každý naučil volit přístupy a osobní pravidla, podle kterých žije svůj život. Vyučování NE předpokládá absenci dogmat, to znamená, že nevychází z žádného náboženství. To pak může znamenat, že někteří učitelé budou vzhledem ke svým filosofickým či náboženským názorům pociťovat nejistotu v tom, jak vyučovat. Nedogmatický přístup NE však nevylučuje vyhledávání informací o náboženstvích.

Platí také, že výuky NE se neúčastní celá třída, proto není možné, aby se při ní diskutovalo a řešilo o problémech třídy. Výuka NE je založena na výběru přístupu vůči určitým životním situacím, je tedy třeba hlídat, aby nezasáhla do osobního života žáka, pokud to sám nebude chtít. Pro úspěšný průběh výuky NE je dobré, aby tento učební předmět vedl k tomu, že žáci dokážou reflektovat zažité situace, vyjádřit uváženě svůj názor a také pozorně naslouchat názorům ostatních. NE má také vést k objevování pozitivního chování a pozitivních hodnot, které si žák dokáže převzít do svého chování. Také uplatňování demokratických principů a vedení k respektu k právům, které má každá lidská bytost, nesmí chybět v tomto předmětu.

V neposlední řadě dává tento předmět prostor pro to, aby se děti účastnily humanitárních a ekologických akcí související se současnými událostmi, ale také

prostor pro uvědomování si sounáležitosti se společnostmi, v nichž žije a jejichž názory sdílí. Nesmím zapomenout také na objevování významu svátků, jejich rituálů a symboliky, které úzce souvisí se zájmem o tradice a vyznání jiných společností a kultur. Vše tak má vést k vytváření osobnosti prostřednictvím všeho, co dává životu smysl. Prostřednictvím nekonfesní etiky se tak dítě bez jakéhokoli dogmatismu zapojuje do nikdy nekončícího osobního hledání svého místa a své úlohy v rodině, skupině a ve společnosti. Objevováním hodnot a principů, které povedou jeho činy, myšlenky, životní volby, k získávání odpovědí na existenciální otázky, kterými se bude zabývat po celý svůj život. Výuka NE vychází z potřeb, které pozitivně ovlivňují rozvoj osobnosti. Těmi potřebami jsou: PŘÁNÍ BÝT PŘÁNÍ MÍT PŘÁNÍ DĚLAT PŘÁNÍ ŘÍKAT⁸⁷

5.6. Program Filozofie pro děti (Philosophy for Children, zkr. P4C)

Tento program vznikl na konci šedesátých let minulého století, díky americkému profesoru logiky a estetiky M. Lipmanovi, který svou první knihu pro tento program napsal v roce 1969 jako didaktickou pomůcku pro děti ve věku 11-12 let. Jednalo se o příběh, který se stal základem pro celou řadu příběhů, používané jako motivační texty při filozofování s dětmi. Program P4C vychází z přesvědčení, že podstatu věci a pravdivost poznáme nejlépe v dialogu. Děti jsou vedeni ke skupinové diskuzi, ke společnému hledání odpovědí a řešení problémů. Snahou je u dětí vytvořit kritické, tvořivé a angažované myšlení, díky kterému budou schopni správně usuzovat a umět se rozhodovat v praktickém životě. Hlavními cíly tohoto programu je rozvoj myšlení a společné hledání odpovědí na filozofické problémy a řešení problémů.

Jak taková hodina filozofování s dětmi vypadá? Základem je četba příběhu, který obsahuje problém související s logikou, etikou či násilím. Příběh čte po částech celá třída a pak dochází k části kladení otázek. Část čtení příběhu může být nahrazena zážitkovou hrou či jinou aktivitou, která navodí atmosféru na kladení otázek. Ve filozofování jde zejména o hledání a zaobírání se obecnými

⁸⁷ Ethics Syllabus Working Group, str. 2-7

otázkami fungování světa a života v něm. Děti jsou aktivně zapojovány na základě zážitku a následně jeho reflexe.

Mezi autory programu patří M. Lipman, A. M. Sharp a F. S. Oscanyan., kteří tento program označili také za program hledající společenství. Lidé filozofují ve skupině, učí se formulovat a srozumitelně prezentovat své myšlenky a také získávají hned zpětnou vazbu na svoji osobu od ostatních.⁸⁸ Tento program velmi úzce naplňuje základní cíle Rámcově vzdělávacího programu, neboť oba mají snahu o to, aby umožnili žákům osvojení si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení. „Podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů. Vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci. Rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých. Přípravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné; svobodné a zodpovědné osobnosti; uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti. Vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem; prostředí i k přírodě. Učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný. Vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi. V neposlední řadě také pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.“⁸⁹

Nyní jsem mluvila o konkrétních přístupech k oboru etická výchova. Může být mnoho způsobů jak se etickou výchovou zabývat, ale pokud se nemá možnost dostat k těm, kterým je určena, může být všechno filosofování zbytečné. Naštěstí to není případ našeho školství, a proto mám možnost v další kapitole teoretické části práce mluvit o možnosti Rámcově vzdělávacího programu, který etické výchově od roku 2007 dveře do škol více otevírá.

⁸⁸<http://www.gymnasion.org/archive/article/filozofie-pro-deti-specificky-zpusob-vychovy-zazitkem>

⁸⁹ Rámcový vzdělávací program, str. 4

6. Rámcový vzdělávací program⁹⁰

1. 9. 2007 přichází do škol Rámcový vzdělávací program (RVP), který etické výchově otevírá více dveře a umožňuje se v prostředí školy realizovat. V této kapitole se tedy více zaměřím na podobu Rámcově vzdělávacího programu ve školách a to hlavně na úrovni základního vzdělání. „Rámcově vzdělávací program se skládá ze dvou úrovní a to z úrovně státní a školní. Na úrovni státní se jedná o program, který vymezuje vzdělání jako celek pro jednotlivé etapy vzdělání (předškolní, základní a střední). Školní úroveň programu už je konkrétní vzdělávání v jednotlivých školách, které si ho sami tvoří podle obecné předlohy Rámcově vzdělávacího programu.⁹¹ Hlavním cílem RVP je „pomoci utvářet a rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání.“⁹²

Za velmi důležitý krok při zavádění etické výchovy do škol považuji opatření ministryně školství (příloha 6) nabývající platnost 1. 9. 2010, kterým mění Rámcově vzdělávací program v oblasti základního vzdělávání a to v tom, že přidává jako nový doplňující předmět etickou výchovu s konkrétními předepsanými tématy, mezi kterými se objevují témata jako mezilidské vztahy a komunikace, pozitivní hodnocení druhých či prosociální chování v osobních vztazích. Také jako přínos RVP vidím to, že se snaží zohledňovat při dosahování cílů základního vzdělání potřeby a možnosti žáků, uplatňovat variabilnější a individuální přístup k výuce podle potřeb a možností žáků, vytvářet příznivou sociální, emocionální a pracovní atmosféru založenou na účinné motivaci i spolupráci a také nabízet více volitelných předmětů pro rozvoj zájmů a osobních předpokladů každého žáka jako jednotlivce.⁹³ Hlavně tyto podmínky jsou tak dobrým základem pro možnost etické výchovy dostat se do škol a tam se plně realizovat. Dobrá realizace záleží také na učitelích, kteří etickou výchovu vyučují. Je tedy důležité, aby byli někde vzděláváni. Bohužel v rámci vysokoškolského

⁹⁰ Adámková, str. 33

⁹¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání Část A, str. 1.

⁹² Rámcový vzdělávací program, str. 4

⁹³ RVP část 1, str. 2

vzdělávání ještě není plně etická výchova součástí studijních programů. V budoucí době však jistě budou muset vysoké školy zareagovat a studijní obor zaměřený na etickou výchovu budou muset otevřít. Jak je to však dnes se vzděláváním učitelů etické výchovy? Ve svém článku Jaký je současný stav Etické výchovy Michaela Šojdrová mluví o tom, že se konalo mnoho celostátních seminářů, začíná se rozšiřovat příprava učitelů na výuku etické výchovy a to zejména díky Etickému fóru ČR, které si akreditovalo vzdělávání učitelů etické výchovy, dále Univerzita v Hradci Králové – pedagogická fakulta nabízí od roku 2008 dvousemestrální „Kurz etické výchovy“, také Filozofická fakulta UK připravuje etickou výchovu jako doplňující studium. V Olomouci Pedagogická fakulta etickou výchovu vyučuje v rámci studia. Co se týče literatury k etické výchově, tak vyšla velmi zajímavá kniha od prof. Petra Piňhy s názvem Výchova, naděje společnosti, která poukazuje na důležitost etické výchovy ve školách. Michaela Šojdrová zastává názor, že kdo učí etickou výchovu, měl by být aprobován v etické výchově stejně jako je vyžadována příprava i na jiné předměty. „Když hovoříme o tom, kdo má EV učit, vidíme před sebou učitele – osobnosti, které mají co předávat a vědí, jak to mají dětem předávat. Můžeme ale sledovat ještě jeden cíl či efekt. Výukou EV získává učitel sám pro sebe posilu, on sám se začne lépe orientovat ve vztazích a zvládat různé situace, krize. Učitel, který projde kurzem EV je lepším učitelem v jakémkoli předmětu a měl by být také lepším partnerem pro své kolegy a rodiče svých žáků. Proto zavedení EV by mělo mít dopad do kvality vzdělávání v širším slova smyslu.“⁹⁴

V poslední kapitole teoretické části se budu seznamovat s několika univerzitami u nás a jejich studijními programy, které by mohli učitelům etické výchovy nabídnout vzdělání. Po této kapitole se už začnu věnovat praktické části práce, kde budu mluvit o konkrétním projektu etické výchovy, který je realizován Etickým fórem ČR.

⁹⁴ <http://www.sojdrova.cz/view.php?cisloclanku=2010011204> [23..3. 2011]

7. České univerzity a jejich nabídka studia pro etickou výchovu

Prošla jsem studijní programy několika univerzit v České republice, abych zjistila, nenajde-li se nějaká univerzita, katedra, obor, který by mohl být vhodný pro lidi, kteří etickou výchovu chtějí vyučovat. Myslím si, že hledání nebylo marné a níže vám představím několik univerzit, které nabízejí takové obory, které mohou učitele na etickou výchovu částečně, ale i úplně připravit.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Nabízí na Pedagogické fakultě obor Výchova ke zdraví. „Studium se skládá z disciplin biologických, pedagogických a psychologických v souladu s aktuálními trendy a koncepcemi dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva v EU. Absolvent studia je schopen v praxi rozvíjet, koordinovat a řídit aktivity orientované na výchovu ke zdraví v různých věkových a sociálních skupinách populace vzhledem k místním podmínkám. Je vybaven odborně a metodicky k individuální práci i k práci se skupinou. Je schopen integrovat konkrétní postupy a metody zaměřené na podporu a rozvoj tělesného, duševního a sociálního zdraví, zdravé výživy a na snižování zdravotních rizik v každodenním životě.“⁹⁵ Dále na Pedagogické fakultě je obor Sociální pedagogika, kde jsou lidé vzděláváni např. v předmětech jako je obecná pedagogika, psychologie, sociální pedagogika, sociologie, profesní etika, psychologie osobnosti, základy sociální práce, základy práva, prevence sociálně patologických jevů nebo rizika závislosti.⁹⁶ Na Jihočeské univerzitě ještě zůstávám, ale přesouvám se na Filozofickou fakultu, kde je vyučován obor Pedagogika volného času. Absolvent tohoto oboru se může stát vychovatelem, poradcem, inspirátorem, animátorem v samostatné organizační výchovné práci v oblasti volného času mládeže a dospělých. Může mít uplatnění ve vzdělávacích

⁹⁵ <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/vkz/>

⁹⁶ <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/bc-socped-cp.phtml>

zařízeních, ve zdravotním, tělovýchovném a sociálním sektoru.⁹⁷ Na Filozofické fakultě lze dále ještě studovat Náboženskou výchovu a etiku a na Fakultě Zdravotně sociální se lze vzdělávat ve filozofii a etice v pomáhajících profesích.

Masarykova univerzita v Brně

Masarykova univerzita v Brně Filozofická fakulta nabízí obor Pedagogika a poradenství. Jedná se o „vzdělávání pro práci s dětmi, mládeží a dospělými v sociální i pedagogické oblasti.“⁹⁸ Na Pedagogické fakultě je otevřen obor Sociální pedagogika a volný čas. Tento obor je orientován na sociálního pedagoga a na jeho rozvoj sociálních kompetencí a dovedností. „Absolvent je připraven na pozitivní výchovné působení a rozvoj osobnosti dětí, mládeže a dospělých, které ovlivňuje po stránce hodnotové, a významnou měrou se podílí na utváření a výchově sociálních vztahů a postojů jako motivačních zdrojů pro zdravý životní způsob a utváření smyslu života. Významným prostředkem pro vlastní edukační činnosti je spektrum volnočasových edukativně stimulačních aktivit. Mezi základní kategorie předmětů patří teoretický společenskovědní základ (filozofie, axiologie, historie pedagogiky, základy pedagogiky, psychologie, ontogenetické psychologie, sociologie) a aplikovaný a oborový základ (sociální pedagogika, sociální psychologie, výchova ve volném čase, speciální pedagogika).“⁹⁹

Ostravská univerzita

Pedagogická fakulta nabízí obory Specializace v pedagogice a to zejména Křesťanskou výchovu se zaměřením na vzdělávání, dále Sociální pedagogiku prevence a resocializace. Studenti jsou vzděláváni v základech pedagogiky, psychologie, komunikativních dovednostech v náročných situacích, v sociologii, právu nebo psychopatologii. Je tu také obor Vychovatelství s volnočasovým a resocializačním zaměřením - pracovně terapeutické zaměřením. Mezi předměty vyučované v tomto oboru patří všeobecný kulturní přehled, dějiny výchovy,

⁹⁷ <http://www.tf.jcu.cz/uchazec/uplatneni>

⁹⁸ <http://www.muni.cz/phil/study/fields/426>

⁹⁹ http://www.muni.cz/phil/study/fields/4626/graduates_employment

filozofie výchovy, obecná pedagogika, etika pro pedagogy, zdravotní péče pro vychovatele, speciálně pedagogická diagnostika nebo péče o životní prostředí¹⁰⁰

Univerzita Hradec Králové

Dostávám se zpátky do Čech, a to do Hradce Králové, místní univerzita nabízí ve svých studijních oborech na Pedagogické fakultě Náboženskou výchovu nebo Sociální a charitativní práci. „Studenti jsou připravováni na práci ve školství, veřejnoprávních institucích na úrovni státní správy a samosprávy, v neziskových a charitativních organizacích, ve sdělovacích prostředcích, v kulturních a výchovných zařízeních, v oblasti prevence, ale i v pedagogické činnosti v rámci multikulturní výchovy či náboženské výchovy. Po odborné stránce se katedra profiluje interdisciplinárně na pomezí těchto vědeckých disciplín: etika, religionistika, filozofie, teologie, sociální a kulturní antropologie, právo, sociální a kulturní dějiny, logoterapie, psychologie, teorie sociální a charitativní práce, sociologie.“¹⁰¹

Na katedře pedagogiky a psychologie jsou studenti v rámci celoživotního vzdělávání vzděláváni v oboru „Výchovné poradenství a doplňující pedagogická studia v programech Učitel odborného výcviku a učitel praktického vyučování, Vychovatel a pedagog volného času a Učitel střední školy. Tématy vědeckého zájmu katedry jsou kurikulární reforma školství, klima školy a třídy, pedagogická komunikace, multikulturní výchova, prevence sociálně patologických jevů, rodinná a sexuální výchova, psychohygienu pomáhajících profesí atd. Při katedře působí i Kabinet etického vzdělávání, jehož činnost posiluje orientaci katedry do oblasti mravní výchovy.“¹⁰²

Na Katedře sociální pedagogiky jsou realizovány obory Pedagogika volného času se zaměřením na tělesnou výchovu a sport a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii. Cílem studia je vybavit absolventy teoretickými poznatky i dovednostmi pro oblast sociálně výchovné činnosti, prevence i terapie sociálně

¹⁰⁰ [http://stag.osu.cz/prohlizeni/pg\\$prohlizeni.blok?bl=21169&ob=1028](http://stag.osu.cz/prohlizeni/pg$prohlizeni.blok?bl=21169&ob=1028),

¹⁰¹ <http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-kulturnich-a-nabozenskych-studii/zakladni-informace/Pages/default.aspx>

¹⁰² <http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-pedagogiky-a-psychologie/zakladni-informace/Pages/default.aspx>

deviantního jednání, poradenství, diagnostikování prostředí i osobnosti. Všechny studované obory se zaměřují na profesní přípravu pracovníků, kteří směřují do vybraných pomáhajících profesí. Jedná se především o sociálně pedagogické specialisty, pedagogy volného času, výchovné pracovníky a sociální pracovníky.¹⁰³

Nelze také nezmínit Katedru filozofie a společenských věd „Cílem studia filozofie na katedře je hledat a zkoumat ty z metod, které filozofie v rámci svého vývoje uplatňovala, a které by nám i dnes mohly být užitečné a ukázat a obhájit, v čem a jak nám na počátku 21. století mohou posloužit. Důraz je tedy kladen na metodologii filozofie. Fakt, že nechceme výuku filozofie redukovat na výuku dějin filozofie, ovšem v žádném případě neznamena, že bychom tyto dějiny považovali za nedůležité. Výuka podstatných aspektů dějin filozofie tvoří, vedle zkoumání metod filozofie, druhý pilíř programu studia. Třetím pilířem studijního oboru jsou pak aplikace filozofie. V rámci studia se výuka soustředí zejména na interakci mezi filozofií a společenskými vědami.“¹⁰⁴

Univerzita Kalova v Praze

Jako poslední zde uvedu Univerzitu Karlovu a začnu Fakultou humanitních studií, kde je otevřen obor Aplikovaná etika „Ve studijním oboru Aplikovaná etika jde o soustavný výcvik v kritické reflexi vlastních i cizích postojů, v rozpoznávání skrytých předpokladů a předsudků, přehlížených etických stránek a širších souvislostí zdánlivě pouze technických problémů, jinými slovy v prohlubování rozumějícího přístupu - a to vždy v rámci jisté odborné oblasti, v tomto případě humanitní v širokém slova smyslu.“¹⁰⁵

Na Husitské teologické fakultě na Katedře učitelství je možné studovat „obor: Náboženství, etika a filozofie se zaměřením na vzdělávání. Absolventi tohoto studia získávají znalosti z oblasti křesťanského náboženství, osvojí si základy latiny, jsou vybaveni vědomostmi ze základů filozofie a etiky. Disponují

¹⁰³<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-socialni-pedagogiky/zakladni-informace/Pages/default.aspx>

¹⁰⁴<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/filozoficka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-filozofie-a-spolecenskych-ved/zakladni-informace/Stranky/default.aspx>

¹⁰⁵ <http://fhs.cuni.cz/FHS-53.html>

také teoretickými znalostmi a omezenými praktickými dovednostmi z pedagogiky a psychologie, potřebnými pro vstup do následného magisterského studia umožňujícího výuku na základních a středních školách, další pedagogickou práci s dětmi a mládeží a také teoretickou práci v oblasti pedagogické vědy a výzkumu. Dále díky magisterskému studiu, tak student získá komplexní znalost z oblasti náboženství, etiky, filozofie, pedagogiky a psychologie. Disponuje dobrými praktickými pedagogickými a psychologickými dovednostmi, umožňujícími kvalifikovanou práci s dětmi i dospívajícími. Na úrovni středních škol může vyučovat náboženství, etiku a filozofii, ale i kurzy zaměřené na výuku humanitních věd, základů společenských věd, základů psychologie a pedagogiky, resp. občanskou nauku.¹⁰⁶

Katedra psychosociálních věd a etiky dává svým studentům teologické vzdělání jako záštitu pro revitalizaci evropských křesťanských morálních a náboženských hodnot. Vychází ze současného filozofického a sociologického případně politologického poznání a z předpokladu, že dochází ke znovuoživení náboženství jako základu civilizace, kontinuity a perspektivy duchovního horizontu a stability sociálních systémů.¹⁰⁷

Katolická teologická fakulta program Humanitní studia Aplikovaná etika. „Právě překotný vývoj ve všech oblastech společenského života – ve vědě a výzkumu, v technice politice i hospodářství – zvyšuje naléhavost hledání eticky relevantního ukotvení. Právě proto chce studijní obor reagovat na zřejmou společenskou poptávku a nabídnout uchazečům o studium možnost vzdělání v základních oblastech aplikované etiky – hospodářské, politické, lékařské, mediální a právní. Obor si klade za cíl zprostředkovat studentům kompetence, které jim umožní identifikovat, pojmenovávat a rozpracovávat etické otázky současnosti. Chce tak činit s návazností na křesťanskou antropologii, pojednávající o člověku tak, jak mu rozumí křesťanství. Cílem oboru tedy je naučit studenty samostatné kritické reflexi etických problémů, respektující jejich komplexitu i rozdílnost možných odpovědí. Absolvent oboru „Aplikovaná etika“

¹⁰⁶ <http://www.htf.cuni.cz/HTF-81.html>

¹⁰⁷ <http://www.htf.cuni.cz/HTF-78.html>

má základní přehled o sociálních vědách – zejména o sociologii, politologii a ekonomii, rozumí jejich způsobu komunikace, orientuje se v jejich pojmosloví a umí strukturovat jejich základní problémy. Dále vykazuje znalosti v oblasti křesťanské antropologie a sociální etiky, orientuje se v Bibli a jejich výpovědích o člověku. Zároveň zná základní dějinný vývoj křesťanství ve světě i v naší zemi. Především však získává studiem kompetence rozpoznávat etické problémy, zřetelně je formulovat a metodicky kompetentně analyzovat. Jeho přehled v etické problematice není omezen pouze a jen na jednu konkrétní oblast. Absolvent se orientuje v celé řadě oblastí – etice hospodářství, politické etice, lékařské etice atd. Kromě toho v průběhu studia nebude schopnosti srozumitelné etické argumentace, prezentace etických postojů a vystupování na veřejných fórech.¹⁰⁸

Výše jsem uvedla jen opravu krátký výčet vysokých škol a jejich fakult, které mi však pomohly k přiblížení se více cíli mé práce. Díky tomu jsem objevila, že je možné se díky našim vysokým školám připravit na vyučování etické výchovy. Myslím si však, že by bylo opravdu lepší, kdyby existoval samostatný obor Etická výchova, který bude mít ve svém studijním plánu vše, co jsem objevila v různých oborech, na různých univerzitách. Předměty od filozofie, přes psychologii, právo, sociologii až k pedagogice. Nyní je čas na praktickou část, kde budu mluvit konkrétněji o Projektu etická výchovy, hlavně tedy o vzdělávání učitelů.

¹⁰⁸ <http://www.ktf.cuni.cz/KTF-27.html#64>

Praktická část

Po seznámení se s etickou výchovou v České republice jsem zaznamenala, že se o prosazení etické výchovy do škol nejvíce zasazuje Etické fórum ČR. Z něho také vychází podklady pro vzdělávání učitelů, které podporuje také MŠMT. Proto jsem se rozhodla více se tímto projektem zabývat v praktické části své bakalářské práce. V první řadě bych mluvila o Etickém fóru ČR a jeho činnosti a následně se pak zabývala podrobněji projektem. O Etickém fóru ČR jsem již více mluvila v teoretické části práce, proto zde bude představení už jen stručné. Velmi by mé práci pomohlo, kdybych sama kurzem etické výchovy prošla, aby má práce byla obohacena o vlastní zkušenosti. Bohužel jsem ho neabsolvovala, proto všechny uvedené informace budou zprostředkované díky materiálům Etického fóra ČR. Věřím, že v budoucnu i já projdu nějakým kurzem etické výchovy, neboť mě tato problematika zajímá a chtěla bych se jí i nadále věnovat.

8. Projekt etické výchovy

8.1. Etické fórum ČR

Je občanským sdružením, které bylo zaregistrováno 20.12. 1999 a oficiálně ustanoveno 11.4. 2000 v prostorách Akademie věd ČR v Praze. Posláním EF ČR je prosazování etiky do všech oblastí společenského života a to hlavně do oblasti výchovy dětí, veřejné správy a podnikatelské sféry. EF ČR organizuje konference a semináře, pořádá besedy a přednášky, vydává informační a metodické materiály, publikuje v novinách a odborném tisku, vystupuje v rozhlasových relacích apod. Prioritou od počátku bylo prosazení etické výchovy do škol. Ne jako teoretický předmět, ale hlavně jako předmět založený na prožitku, kdy se žáci neučí žádné poučky, ale sami na sobě zažívají díky hře a aktivitám různé návyky a postoje. Po deseti letech úsilí se to povedlo a to hlavně tím, že od září 2010 je etická výchova

ve školách vyučována jako doplňkový předmět. O to více je tedy třeba, aby učitelé byli v tomto předmětu více vzděláváni.¹⁰⁹

8.2. Kurz etické výchovy

Vize, ze které etická výchova vychází je spolupracující a prosociální společenství, jehož základem je morálně vyzrálý člověk, který se vyznačuje komunikativností, kreativitou, zdravým sebevědomím a pozitivním hodnocením jiných. Etická výchova se tak snaží svým působením u dětí a žáků vyvolat takové chování, které je zaměřeno na pomoc nebo prospěch jiných osob nebo skupin bez nároku na vnější odměnu, kdy motivem je nějaká vnitřní potřeba. Základním krédem projektu etické výchovy je: „Co nechceš, aby druzí dělali tobě, nedělej ani ty jim. A naopak, co chceš, aby druzí dělali tobě, dělej jim i ty.

8.2.1. Metodika kurzu

Vychází z koncepce prosociální výchovy prof. R. Roche Olivara z Nezávislé univerzity v Barceloně a z poznatků zavedení etické výchovy na Slovensku, kde se o to zasadil Mgr. L. Lencz. Program je založen na prožitkové pedagogice zahrnující nácvik psychosociálních dovedností, výchovného stylu pedagoga hlavně v otázce bezpodmínečného přijetí žáka, práce s kolektivem, spolupráce rodiny a školy nebo otázka odměn a trestů.

8.2.2. Výuková témata

1. „Teoretické základy: moderní výchovné projekty, koncepce a výsledky
 - Základy etiky
 - Vybrané kapitoly z pedagogiky (především didaktika) a psychologie: prohloubení znalostí z vývojové a sociální psychologie, psychologie osobnosti, skupinová dynamika, nové poznatky z těchto oborů, které jsou důležité z hlediska EtV a psychologie prosociálnosti
 - Základy logoterapie
 - Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech

¹⁰⁹ www.etickeforumcr.cz , výroční zprávy, výroční zpráva 2009

- Prosociálnost: klíčový pojem projektu v současné psychologii, pedagogice a sociologii
- Prevence některých negativních jevů: syndrom rizikového chování v dospívání, tedy zneužívání návykových látek a vznik závislostí, agresivita i autoagresivita, poruchy chování, následky předčasného pohlavního života - pohlavní nemoci včetně AIDS, nechtěná těhotenství, nezralé rodičovství a následné rozvody aj.
- Uplatnění etické výchovy při naplňování cílů a kompetencí Rámcově vzdělávacích programů

2. Styl výchovy, řešení výchovných situací

3. Metody etické výchovy

4. Program etické výchovy: praktické osvojení a uplatňování sociálních dovedností, metod a technik, didaktika etické výchovy formou cvičení převážně zážitkovou metodou

- Komunikační dovednosti mezilidských vztahů: verbální a neverbální komunikace, úsměv, pozdrav, kladení otázek, prosba, vedení rozhovoru, naslouchání, pravdivost, komunikace činem, práce s kolektivem třídy, integrace sociálně a zdravotně handicapovaných dětí do kolektivu
- Důstojnost lidské osoby: úcta k sobě, sebepoznání, sebehodnocení, sebepřijetí. Já, druhý, společenství, společnost
- Pozitivní hodnocení druhých: pozitivnost mezilidských vztahů, poznávání a posuzování vlastností druhých, atribuce pozitivních vlastností, vyjadřování pozitivních vlastností, pochvala
- Kreativita, iniciativa: řešení problémů a úloh, analýza alternativ, přijímání osobních rozhodnutí a účast na společných rozhodnutích, tvořivost v mezilidských vztazích
- Komunikace citů: identifikace a komunikace pozitivních i negativních citů, práce s emocemi, sebeovládání, strach, agrese, šikana

- Empatie: kognitivní a emotivní empatie, interpersonální i sociální empatie, odpuštění
- Asertivita: druhy chování, asertivní práva a techniky, dovednosti v mezilidských vztazích: požádat o laskavost. Asertivita, schopnost říct ne, řešení agresivity řešení konfliktů s ostatními, konstruktivní kritika, kompromis, sociální remíza
- Reálné a zobrazené vzory: imitace, identifikace, vliv vzorů, prosociální modely, média, výchova uvědomělého diváka
- Elementární prosociálnost: prosociální chování, prosociální postoj a motivace. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce. Přátelství, odpovědnost a starost o druhé
- Společenská a komplexní prosociálnost: solidarita, sociální problémy, sociální kritika, nenásilí
- Základní etické pojmy: filozofické zevšeobecnění osvojených etických hodnot a norem
- Duchovní rozměr člověka: náboženství a světový názor, vzájemné respektování a úcta mezi lidmi různých světových názorů, sekty a jejich nebezpečí
- Ekonomické hodnoty: vztah k práci a vlastnictví, etické problémy, ekonomie a výroby, profesní etika
- Rodina, ve které žijeme: vztahy mezi rodiči a dětmi, sourozenecké vztahy, mezigenerační vztahy
- Sexuální zdraví a rodinný život: Následky předčasného pohlavního života, pohlavní nemoci včetně AIDS, nechtěná těhotenství, nezralé rodičovství a následné rozvody
- Etické problémy ekologie: vnímání přírody, úcta k životu ve všech jeho formách, ochrana přírody
- Život, tělesné a duševní zdraví jako etická hodnota: zneužívání návykových látek a závislosti (drogy, alkohol, kouření), zdravá životospráva
- Výchova k toleranci a demokratickému občanství ¹¹⁰

¹¹⁰ www.etickeforumcr.cz, kurzy etické výchovy, propozice kurzu

8.2.3. Akreditace kurzu

Etické fórum České republiky, o. s., je vzdělávací institucí, která je akreditovaná MŠMT ČR k výuce Kurzu etické výchovy – výchovy k prosociálnosti (č. akreditace 10 949/2007-25-184). Díky smlouvě Etického fóra ČR a Univerzity Hradec Králové, došlo k zkvalitnění a zatraktivnění výstupního osvědčení kurzů etické výchovy. Etická výchova se tak stala předmětem programu celoživotního vzdělávání.

8.2.4. Pro koho je kurz určen

Kurz je určen pedagogickým pracovníkům (absolventům VŠ s pedagogickým zaměřením) – učitelům ZŠ a SŠ, třídním učitelům, vychovatelům, preventistům, pracovníkům s mládeží a katechetům.

8.2.5. Organizace kurzu

Kurz je vede vyškoleným lektorem Etického fóra ČR. Mezi odborné garanty patří např. Profesor PhDr. Pavel Říčan, CSc. – vědecký pracovník Psychologického ústavu Akademie věd ČR, teoretik i empirický badatel, učitel Karlovy univerzity a popularizátor; PhDr. Pavel Vacek, Ph.D. – profesor na Univerzitě HK, Pedagogické fakultě, Katedře pedagogiky a psychologie, Kabinet etické výchovy; Doc. Dr. Rudolf Smahel, Th.D. – Univerzita Palackého Olomouc (pedagogika obecná, náboženská a sociální) nebo Prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc.– vysokoškolský pedagog a publicista, filosof, překladatel.

Kurz probíhá v rozsahu 250 hodin během 2 let, ve kterých je zahrnuto 200 hodin cvičení a 50 hodin přednášek. Součástí kurzu jsou také dvě povinná čtyřdenní soustředění. Učitel si tak sám na sobě zkusí zažít to, co mohou při daných aktivitách zažívat sami žáci a lépe vidět, uvědomit si, co se tím děti naučí. Kurz je zakončen závěrečnou zkouškou a obhajobou závěrečné práce. Cena dvouletého kurzu je 14 500 – 16 500 Kč. Záleží, zda je podpořen příspěvkem a dotacemi krajských a městských úřadů, nadací, fondů nebo dárci. Kurzovné či jeho část může svým zaměstnancům uhradit škola v rámci DVPP (Další vzdělávání pedagogických pracovníků).

8.2.6. Cíl kurzů

Vyškolení realizátorů Projektu etická výchova v rámci školních vzdělávacích programů proto, aby byli schopni využít stylů a metod etické výchovy při výuce jiných předmětů nebo etické výchovy jako samostatného předmětu. Absolventi kurzu mají být připraveni plnit cíle a kompetence rámcově vzdělávacího programů, zvláště v oblasti „člověk a jeho svět“; „člověk a společnost“¹¹¹

8.2.7. Ohlasy na kurz etické výchovy z řad absolventů kurzu

- „Kurz mě určitě obohatil v oblasti psychologie, společenského chování a v zamýšlení se sama nad sebou. Rozšířil mé vědomosti z oblasti etiky a utvrdil mě v tom, že na sobě musím stále pracovat - učit se a prohlubovat správné prosociální chování.
- Kurzy mne obohatily a názorově posunuly. Především mne obohatily o to, co používám v hodinách etické výchovy. Dále jsem získala materiál, který je vhodný pro každodenní práci: v třídních hodinách, v rodinné výchově, estetické výchově.
- Nastartoval zkvalitnění mé pedagogické práce. Důležitý je pro mne i jeho přínos do osobního života.
- Kurz mi otevřel nové pohledy na řešení situací. Být více tolerantní – a s tím jsem získala související poznání: Brát člověka takového, jaký je.
- Navázala jsem nová přátelství, což je pro mne velice obohacující. V profesi se mi nade vše osvědčily aktivity (učení se prožitkovou metodou), jež využívám stále častěji ve svých hodinách, při kterých se etickou výchovou zabývám nepřímo - nevyučuji totiž občanskou nauku.
- Kurz mi umožnil poznat lidi „stejně krevní skupiny“, posílil moji motivaci pro vlastní práci. Ujasnila jsem si své cíle a výchovné směřování v práci s mladými

¹¹¹ <http://etickeforumcr.cz/> kurzy etické výchovy; propozice kurzu etické výchovy

lidmi, získala jsem prožitky nového druhu - prožitky své i lidí ve skupině. Osvojila jsem si teoretický podklad pro praxi; ujistila jsem se, že je to moje „parketa“; kurz mi dal chuť dál pracovat s dospělými a dětmi, podpořil zvědavost a zájem dál studovat, hledat zdroje, literaturu. Didaktika lektorů obohatila moje „spektrum“. Zajímavé bylo poznat kolegy - pedagogy „z druhé strany“ - jako žáky.

- Všechno, co jsem získala v kurzech, lze každodenně uplatnit - a to nejenom v práci, ale i v soukromém životě.
- Přinesl mi zjištění, že Rocheho projekt funguje; přivedl mne k hlubšímu poznání sebe sama. Byla to příležitost seznámit se s praktickými dovednostmi z různých probíraných oblastí, které mi pomáhají ve vztazích a jsou přínosem i mému okolí.
- Vše, co jsem získala v kurzech, se stalo součástí mé práce. Velice mě obohatily.
- Pochopila jsem, že se chci a potřebuji snažit alespoň o trošku změnit svět k lepšímu.
- Kurz mi značně pomohl v mém osobním životě. Ukázal mi také možnosti a šance, jak udělat svět i druhé lidi šťastnějšími, upozornil na řešení problémů, jak pomáhat dětem i dospělým, jak představit hodnoty v životě. Určitě mě nasměroval dále.
- Kurz mi dal nové přátele, získala jsem nové nápady pro praxi učitele, uvědomila jsem si své možnosti. Získala jsem nové vědomosti, zkušenosti, návyky a nový (trochu citlivější) pohled na žáky. Přesvědčila jsem se, jak podstatná je hra ve výuce. Povzbudivý byl i příklad lektorů.
- Mnohé podněty z kurzů uplatňuji nejenom v hodinách etické výchovy, ale i ve volnočasových aktivitách a v práci s rodinami jako celkem.
- Kurz mě přivedl k mnohem větší otevřenosti k ostatním lidem. Uvědomila jsem si, co znamená pojem „etická výchova“. Znamenal pro mne vnitřní obohacení a dával mi příležitost dělit se s druhými o pocity, dojmy a prožitky. Byla to

nejenom příležitost naučit se aplikovat etickou výchovu v praxi; ale také se seznámit s novými a zajímavými lidmi a získat nové zkušenosti.

- Kurz měl vliv na moji osobnost - obohatil mě jak v teorii, tak pro praxi. Ovlivnil i moji práci; umožnil mi chápat řadu jevů a souvislostí spojených s výchovným společenstvím, vývojem a etapami ve skupině apod. Získal jsem podnět pro způsob, jak předcházet patologickým jevům ve společnosti dětí a transfer tohoto vlivu do dospělosti.
- Co mi kurz dal? Trochu něco jiného, než jsem původně chtěla. Čekala jsem, že se tu naučím pracovat se třídou jiným způsobem. Ale ve skutečnosti jsem si nakonec odnesla i propracovaný metodický a tematický systém. Nové metody (hry). Ujasnila jsem si mnohá témata.
- Kurz mi dal řadu teoretických poznatků o etice, psychologii a výchově. Ukázal mi možnosti přístupu k dětem. Líbilo se mi, že je ucelená soustava prvků a postupů, které jsem intuitivně tušil nebo o nich četl, ale teď je mám pěkně uspořádané. Měl jsem možnost setkat se s jinými učiteli, než na jaké jsem byl zvyklý. Kurz mi připomněl některé důležité otázky o životě a výchově.
- Bylo to příjemné setkávání s lidmi, procvičování komunikace a poznání super systému pro etickou výchovu. Rád jsem poznal nové tváře.
- V kurzech jsem si ujasnila, že etikou musím začít žít já sama; to znamená začít u sebe a ve vlastní rodině a potom se svými žáky.¹¹²

¹¹² kraj-olomouc.kdu.cz/kraj/.../ETICKÁ%20VYCHOVA1.doc –Etická výchova pro ZŠ a SŠ, str. 15-16

9. Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol

Jako poslední bych ve své práci zmínila o protestu, který byl podán ministru školství Josefu Dobeši ohledně předmětu etická výchova. Jedná se o to, že v září 2010 podal občanské sdružení Charlie (viz příloha 7,8) protest ohledně metodických materiálů k etické výchově od autorů Ladislava Lencze a Evy Ivanové, které byly určeny jako doporučená literatura pro výuku etické výchovy ve školách. Ve stanovisku této občanské společnosti viceprezident Ladislav Zikmund – Lender popisuje, zdůvodňuje a navrhuje řešení problému. Jedná se hlavně o nesouhlas s třetí částí Lenczovy publikace, o níž občanské sdružení tvrdí, že je v rozporu se současnými obecně přijímanými sociologickými, lékařskými a psychologickými poznatky. Kritizují to, že autor není neutrální a neideologický. Příručka je založena na konzervativních náboženských hodnotách, s kterými většina české populace nemusí souhlasit.

Abych byla konkrétní, zmíním ty oblasti, které se zdají problematické. Je to oblast prvního pohlavního styku, přerušení těhotenství či otázky homosexuality, obecně tedy hlavně oblast sexuální výchovy. Členové občanského sdružení Charlie si jsou vědomi potřeby etické výchovy, ale nesouhlasí s tím, aby byla dětem předkládána tak, jak je díky Etickému fóru ČR vyučována.¹¹³

Z dopisu Ladislava Zikmunda ministrovi školství: „Kurz Etická výchova vstupuje do velmi citlivé fáze vývoje každého žáka, který si uvědomuje sám sebe a své místo ve společnosti. Má mnoho obav, srovnává se s vrstevníky a snaží se zapadnout do kolektivu a získat sebevědomí a sebeúctu. Tématem sexuální výchovy odkazujeme na jeho intimitu, jeho niterní prožitky a nové pocity. Pokud učitelé budou dětem předkládat subjektivní názory jako objektivní pravdu, vydáme se cestou velmi nebezpečnou. Náboženství, jeho hodnoty, etická pravidla a jeho pohled na svět by se měly vyučovat v hodinách náboženské výchovy, nikoli výchovy etické; ta by měla zůstat samozřejmě neutrální. Apelujeme tímto na vás,

¹¹³ <http://www.charlie.li/soubory-ke-stazeni/21-protest-eticka-vychova>

abyste v zájmu objektivního informování českých dětí o světě kolem nich příručku Etická výchova autora Ladislava Lencze a Evy Ivanové vyjmuli ze seznamu doporučené metodické literatury k doplňujícímu vzdělávacímu oboru Etická výchova. Dále navrhujeme vydání oficiálního prohlášení MŠMT o nevhodnosti příručky k výuce tohoto kurzu. Řešením by bylo vydání publikace přímo Ministerstvem, na jejímž vzniku by se podíleli nezaujatí profesionálové. V této souvislosti navrhujeme odebrání akreditace Etickému fóru České republiky pro výuku učitelů v kurzu Etická výchova.¹¹⁴

Reakcí na tento protest bylo stažení sporných materiálů Ladislava Lencze ze stránek MŠMT a také z projektu Etického fóra, které k tomu vydalo tiskovou zprávu. (příloha 9) Sporné materiály byly staženy z webových stránek a vyřazeni ze seznamu doporučené literatury. Etické fórum odmítá jakékoli projevy intolerance, které by byly součástí programu etické výchovy. Oblast sexuální výchovy vnímají jako jednu část z mnoha, kterým se etická výchova věnuje a odmítají naprosté vyřazení projektu etické výchovy. Uvědomují si náročnost uchopení sexuální výchovy pro vzdělávání dětí a přiznávají, že materiály, na které byl podán protest, jsou zastaralé, ale bohužel i přes jejich snahu nemají dostatek prostředků pro to, aby vytvořili materiály aktuální. Také to, že by etická výchova byla náboženskou výchovou, odmítají s tím, že vycházejí ze základních hodnot křesťanské kultury, kam patří i kultura česká, ale v žádném případě nešíří náboženská dogmata. Dětem není nic předkládáno jako fakt, ale je jen snaha vést děti pomocí zážitkové pedagogiky, aby si na svět vytvářely vlastní názor a také, aby byly motivovány k vzájemné toleranci a akceptaci různých menšin. Etické fórum je otevřeno pro dialog s různými odborníky a společnostmi pro to, aby se našel vhodný a nejpříjemnější způsob jak etickou výchovu vyučovat.¹¹⁵

Při zpracování této části práce a seznamování se s problémem z obou stran, musím přiznat, že souhlasím, ale i nesouhlasím v některých věcech s oběma stranami. Co se týče občanského sdružení Charlie, nejvíce mě asi znepokojil fakt souhlasu s umělým přerušением těhotenství. Kdy sdružení Charlie argumentuje

¹¹⁴<http://www.charlie.li/soubory-ke-stazeni/21-protest-eticka-vychova>

¹¹⁵ Etické fórum ČR, o.s.

tím, že je přeci legální jít na potrat, tak proč bychom měli vést děti k tomu, že je to nepřipustné. V tomto bodě bych opravdu tvrdě stála za názorem, že potrat je nepřipustný. V rámci etické výchovy je tak nutné vést děti k odpovědnosti za své jednání a uvědomění si důsledků svého jednání. A pokud se člověk dostane do situace, kdy se musí rozhodnout, zda jít na potrat, má být etická výchova ta, která naučí a pomůže člověku hledat jiná řešení problému. Z navrhovaných řešení souhlasím s ustanovením pracovních skupin složených z renomovaných odborníků nejrůznějších humanitních a lékařských oborů, kteří vytvoří jednotný metodický materiál odpovídající Opatření ministryně školství o zavedení Etické výchovy do škol jako doplňkového předmětu. Na základě této nové metody tak pak vyškolit pedagogické odborníky či dovést tuto snahu až k tomu, že se etická výchova stane samostatným předmětem na vysokých školách. Ze zkušeností a díky bližšímu seznámení se s etickou výchovou, vnímám projekt Etického fóra jako základ pro dobrý vývoj tohoto předmětu a příznivého působení na žáky, z kterých se stanou odpovědní dospělí se základními morálními hodnotami, díky nimž vytvoří fungující společnost. Nebráníme se ale seznamováním se a objevováním nových přístupů k tomuto tématu a hledání opravdu společné cesty, která bude přijatelná pro většinu naší společnosti.

ZÁVĚR

Dostávám se k samotnému závěru své bakalářské práce. Je tu tedy čas a prostor, abych shrnula vše, o čem jsem výše psala. Chci zde hlavně vyjasnit, zda jsem dosáhla cíle, který jsem si na začátku stanovila. Již v úvodu jsem psala, že bych touto prací ráda zjistila, v čem by měli být učitelé etické výchovy vzdělávání a zda jsou díky našemu školskému systému dostatečně a vůbec pro vyučování etické výchovy vzdělávání.

V první kapitole jsem se zabývala základními pojmy, jako je výchova či etika. V otázce výchovy stojí na prvním místě rodiče, ale jsou tu i učitelé, kteří ve velké míře mohou výchovu dětí ovlivnit. Obecně je výchova podle Luigi Giussani pomocí ducha člověka vstupovat do plnosti reality. Člověk se má vést k poznání života, který má za úkol žít.¹¹⁶ Proto, aby člověk toto poznání mohl získat, musí tu být někdo, kdo dítěti ukáže kým je a kým by ještě mohl být. Jsou to pro něj rodiče, učitelé, ale i jeho kamarádi, vrstevníci, společnost, ve které žije. Aby člověk věděl, jak má žít, jak jednat, jsou zde pravidla lidského jednání, která zajišťují ochranu před negativními vlivy či problémy ve spolužití s ostatními lidmi. Je třeba stále vést děti ke slušnosti a je to zapotřebí nejen jednou týdně při jedné vyučovací hodině, ale je to třeba každý den, každou hodinu, v každém jednání.

Přes cíle výchovy a ohrožení výchovy jsem se dostala k samotnému žákovi, učiteli a jejich vztahu, který spolu v rámci školy vytvářejí a budují. Žák je ten, o kterého při procesu výchovy hlavně jde. Je ten, který má nabýt vědomostí a dovedností skrze učitele. Je tedy na učiteli, aby žák zažil kladnou zkušenost se školou a zároveň si z ní odnesl mnoho vědomostí a dovedností. Ve druhé kapitole jsem se tak už více přiblížila k cíli své práce, neboť zde jsem se věnovala dovednostem učitele, které musí využít při přípravě na hodinu, při samotné realizaci hodiny, řízení hodiny či zajištění příznivého klimatu ve třídě. To, jak vyučovací hodina probíhá a jaké úspěchy se u žáků mohou objevovat, závisí také

¹¹⁶ Giussani, str. 9

na vztahu, který si žák s učitelem vytvoří. Zabývala jsem se tak v této části tím, jak navázat, rozvíjet, ale i udržet zdravý vztah učitele se žáky a naopak žáka s učitelem.

Třetí kapitolou už více směřuji k dosažení toho, jak tedy etickou výchovu vyučovat, aby se u dětí objevilo prosociální chování. Přes přijímání a náklonnost, porozumění i nabádání k prosociálnosti, může učitel dosáhnout toho, že si dítě osvojí základní sociální dovednosti, které mu pomohou zvládat a přijímat svůj život takový jaký mu byl dán a dokázal se v něm orientovat a dál rozvíjet. Učitel se ve třídě ocitá tváří v tvář skupině lidí, jejíž členi mají každý jiné potřeby, možnosti, schopnosti, ale i očekávání. Je proto zapotřebí, aby učitel měl alespoň základní znalosti o tom, jak se skupinou pracovat. Čtvrtou kapitolu jsem tedy věnoval metodě práce se skupinou a jejím základním zásadám. Teoretickou část práce jsem uzavřela v páté kapitole představením různých přístupů k etické výchově, v šesté kapitole seznámením se s Rámcově vzdělávacím programem a to jak napomáhá etické výchově do škol a poslední sedmá kapitola obsahuje výčet univerzit a oborů, které mohou být možností vzdělávat se pro vyučování etické výchovy.

Po představení teoretické části se dostávám k části praktické, kde jsem se zabývala kurzem etické výchovy, který pořádá Etické fórum ČR. Etické fórum ČR jsem si vybrala proto, že během psaní této práce a studování různých materiálů jsem došla k poznání, že je to organizace, která se podle mého názoru asi nejvíce zasazuje u nás o etickou výchovu do škol a je to občanské sdružení, podle nějž i MŠMT akreditovalo program pro výuku etické výchovy v našich školách. Jak to však ve světě chodí, každý má na různé věci svůj názor a tak i co se týče projektu etické výchovy, našli se lidé, kteří s daným programem nesouhlasí, tedy lépe řečeno s některými jeho částmi, proto jsem se na závěr praktické části věnovala protestu proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol ze strany občanského sdružení Charlie. Tomuto občanskému sdružení se nelíbily některé pasáže z metodiky Ladislava Lencze, hlavně v oblasti sexuální výchovy. Na tento protest Etické fórum ČR reagovalo stažením sporných materiálů ze seznamu doporučené literatury. Z tohoto protestu mi však vyplynulo, že obě

strany si uvědomují potřebnost etické výchovy, ale úplně se neshodují s formou, jakou je etická výchova předávána. Souhlasila bych s tím, aby se vytvořila jednotná forma, která vznikne na základě společné práce mnoha odborníků ze všech oblastí, které mají co říci k otázce výchovy a etiky.

A opravdu na samotný závěr se ptám: Dosáhla jsem cíle své práce? Zjistila jsem, v čem mají být učitelé vzdělávání, aby mohli učit dobře etickou výchovu, a jsou pro to dostatečně vzdělávání? Zjistila jsem, že pro všechny učitele obecně platí, že musejí mít vysokoškolské vzdělání a musejí být odborně znalý nových skutečností v oblasti svého učitelského působení. Mezi jejich základní dovednosti musí patřit to, že budou schopni získat a udržet žákovu pozornost a schopni je dobře motivovat. V rámci plánování a přípravy hodiny musí jasně vědět, s jakým záměrem k vyučování přistupují a čeho chtějí dosáhnout. Učitel musí vystupovat jistě, uvolněně a se sebedůvěrou. Jeho výklad musí být pro posluchače srozumitelný a pochopitelný. Během hodiny musí být schopen reagovat na atmosféru, která se ve třídě vytvoří a zajistit, aby hodina probíhala, co možná nejefektivněji. Důležité je, aby žáci získávali zpětnou vazbu a to nejen díky známám, ale také slovním hodnocením od učitele. Aby učitel věděl, co žáci potřebují, co se jim líbí nebo naopak nelíbí, musí jim dát prostor pro vyjádření názoru, který bude respektovat. Snažit se více přizpůsobovat potřebám svých žáků. Vyzdvihovat v čem je jednotlivý žák dobrý a hledat společně s ním jeho nadání, ve kterém by se mohl dále rozvíjet. Důležité je také, aby si uměl učitel poradit s kritikou či nezájmem žáků o to, co si pro ně připravil. Stále je potřeba hledat nové možnosti, jak žáky zaujmout a vést je k práci, která je bude nejen bavit, ale také naplňovat. Možná to teď vyzní, že učitel musí být dokonalý člověk, který nemá žádné potřeby a očekávání a je jen ten, který plní přání žáků. Myslím, že to tak není. Učitel má být plně schopen zajistit to, co žák potřebuje, ale zároveň ho ta práce musí naplňovat, je to normální člověk, který má své chyby, ale je tím, který svou práci dělá rád. V tomto případě ne pro peníze, ale pro to, že si uvědomuje důležitost a potřebnost se dětem a mládeži naplno věnovat. Základem je, aby svoji práci dělal rád a aby to na něm bylo vidět. K tomu ještě navíc pro

učitele etické výchovy je zapotřebí, aby o etice jen nemluvili, ale sami etikou žili. Jejich postoje a chování by měly odpovídat programu etické výchovy.

Výše uvedené dovednosti a schopnosti se učitel může naučit, ale myslím si, že mnoho z nich má člověk vrozené, prostě dané od přírody. Mluvím zde o schopnostech a dovednostech, ale málo o tom, v čem je, tedy učitelé potřeba vzdělávat. V kurzu etické výchovy se učitelé seznamují se základními tématy jako: základy etiky, vybrané kapitoly z pedagogiky a psychologie, základy logoterapie, prevencí některých negativních jevů, uplatněním etické výchovy. Dále také se stylem výchovy, programem etické výchovy. Konkrétně s komunikačními dovednostmi, důstojností lidské osoby, pozitivním hodnocením druhých, kreativitou, asertivitou a také duchovním rozměrem člověka. Učitelé mají možnost sami na sobě zažít různé aktivity a hry, které jsou v rámci projektu s dětmi dělány. Získají tak nejen teoretické znalosti, ale také praktické zkušenosti.

Etické fórum ČR není jediným, kdo vzdělává učitele etické výchovy. Bohužel však v rámci vysokoškolského vzdělávání ještě není etická výchova součástí většiny studijních programů pedagogického zaměření. Mezi jedny z mála patří Univerzita v Hradci Králové – pedagogická fakulta, která nabízí dvousemestrální kurz etické výchovy. Také Filozofická fakulta UK připravuje etickou výchovu jako doplňující studium. V Olomouci Pedagogická fakulta etickou výchovu vyučuje v rámci studia. Koná se však také spousta celostátních seminářů a konferencí. Díky Opatření ministryně školství, kterým mění od 1.9. 2010 Rámcově vzdělávací program v oblasti základního vzdělávání a to v tom, že přidává jako nový doplňující předmět etickou výchovu s konkrétními předepsanými tématy bude tak jistě potřeba ze strany vysokých škol reagovat a studijní programy etické výchovy brzy otevřít. Myslím tím konkrétně program etická výchova, neboť díky seznámení se s některými univerzitami a jejich studijními programy, jsem zjistila, že na našich vysokých školách jsou obory, které mají mnoho, co dát učitelům etické výchovy, ale jedná se o jednotlivé fakulty a jejich obory a každý může dát něco. Podle mého názoru je tak zapotřebí zajistit díky různým odborníkům takovou formu etické výchovy,

která bude neutrální, hlavně co se týče náboženské otázky, ale zároveň funkční a prospěšné všem dětem, kteří jí budou absolvovat.

Jsem velice ráda, že jsem se tomuto tématu věnovala a více se tak seznámila s etickou výchovou. Poznala jsem více pohledů na svět etické výchovy a jsem ráda, že se můj pohled na etickou výchovu původně ve velké míře jen přes Etické fórum ČR rozšířil o jiné pohledy a s očekáváním budu sledovat, jakým směrem se diskuze nad formou etické výchovy ve školách bude ubírat. Stojím si za však stále za tím, že je to předmět, který dokáže dělat z dětí a mládeže lepší a odpovědnější lidi. Vést je k poznání vlastního života a hledání vlastního uplatnění ve společnosti díky svým schopnostem a dovednostem. A hlavně naučit se žít ve světě s druhými., umět se s nimi domluvit. Jak říká Jan Sokol: „Ale chci-li se s někým domluvit, musím nějak překlenout propast a rozdíl mezi mým a jeho světem. Pokud stojíme proti sobě, je moje „vlevo“ pro něho „vpravo“ a co je pro mne blíž, může být pro něho dál. Jen když se postavíme vedle sebe, jsou naše „světy“ jakž takž ve shodě. Svět, který máme kolem sebe, nás provází po celý bdělý život. Nemůžeme se ho zbavit. Ostatně svoji tělesnou stránkou jsme v něm pevně zakotveni a v průběhu života do něj dále pronikáme a prorůstáme.“¹¹⁷ Kéž je díky etické výchově pro člověka toto zakotvování, pronikání a prorůstání, co možná nejpříjemnější a nejsvobodnější.

¹¹⁷ Sokol, 52-57

Použitá literatura:

ADÁMKOVÁ, Marie. *Absolventská práce – Etická výchova ve školách*. Praha 2010

BAUMAN, P. *Cíle základního vzdělávání a možnosti jejich naplnění prostřednictvím výuky filosofie na prvním a druhém stupni ZŠ*. In: JANDOVÁ, R. (ed.) *Příprava učitelů a aktuální proměny v základním vzdělávání*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005. ISBN 80-7040-789-1.

GIUSSANI, Luigi, *Riziko výchovy*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. 119 s. ISBN 80-7113-184-9

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 258 s. ISBN 80-7178-535-0

Katechismu katolické církve. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002, 818s. ISBN 80-7192-473-3

KYRIACOU, Chris, *Klíčové dovednosti učitele*. 1.vyd. Praha: Portál, 1996, 153s. ISBN 80-7178-022-7

LADISLAV, Lencz, *Etická výchova I: metodický materiál*. 1.vyd. Praha: Luxpress, 2000. 168.s. ISBN 978-80-7130-091-5

LISÁ, Elena, *Hry k rozvoji sociálních kompetencí žáků 1.stupně ZŠ*. 1. Vyd. Praha: Portal, 2010, 124 s. ISBN 978-80-7367-746-6

MATOUŠEK, Oldřich a kol., *Metody a řízení sociální práce*. 1.Vyd.Praha: Portal, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2

MERTIN, Václav; CIPROVÁ, Jarmila, BUDINSKA, Martina. *Pedagogická a psychologická diagnostika*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2005, 2608 s.

NEKONEČNÝ, Milan, *Motivace lidského chování*. 1.vyd. Praha: ACADEMIA, 1996, 270 s. ISBN 80-200-0592-7

NOVÁKOVÁ, M. *Etická výchova proč a jak? : Prevence rizikového chování, zdravý životní styl*. 1. vyd. Praha, Prosinec 2009. 16 s.

OLIVAR, Roberto Roche. *Etická výchova*. 1. vyd. Orbis Pictus Istropolitana, 1992. 209 s. ISBN 80-7158-001-5

PALOUŠ, Radim, *Filosofická reflexe několika pojmů školské pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 89 s. ISBN 978-80-246-1833-3

PŘÍKASKÝ, Jilji V. *Učebnice základů etiky*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 134 s. ISBN 80-7192-505-5

PÍŤHA, Petr. *Výchova, naděje společnosti*. 1. vyd. Praha: STUDIO GABRETA spol s.r.o., 2006. 199 s. ISBN 80-86610-18-7

PEŠEK, Jiří. *Závěrečná práce z etické výchovy – Tematický plán etické výchovy pro 3.ročník gymnázia*. Hradec Králové, prosinec 2002

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky (Úvod do studia oboru)*.1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2000. 272.s. ISBN 80-7178-399-4

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 324 s. ISBN 80-7178-772-8

SMAHEL, Rudolf, *Učitel a jeho žáci*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2004. 52 s.

SOKOL, Jan. *Slovník filosofických pojmů*. 3.vyd. Praha: Vyšehrad, 1998.381 s. ISBN 80-7021-253-5

Elektronické zdroje:

Tisková zpráva k 10. výročí založení EF ČR, Jiří Drejnar [online]

URL: www.etickeforumcr.cz , výroční zprávy, výroční zpráva 2009 [18.4. 2011]

Reakce Etického fóra ČR, o. s. na "Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol", Etické fórum ČR [online]
URL: www.etickeforumcr.cz , aktuality [18.4. 2011]

Závadné metodické příručky k předmětu Etická výchova stanovisko o. s. Charlie, Ladislav Zikmund-Lender [online]
URL: <http://www.charlie.li/soubory-ke-stazeni/21-protest-eticka-vychova>
[18.4. 2011]

Dopis MŠMT, Ladislav Zikmund [online]
URL:<http://www.charlie.li/soubory-ke-stazeni/21-protest-eticka-vychova>
[18.4. 2011]

Jaký je současný stav Etické výchovy?: M Šojdrová [online]
URL: <http://www.sojdrova.cz/view.php?cislocclanku=2010011204> [12.3. 2010]

Projekt etické výchovy [online]
URL:<http://www.teologie.estranky.cz/clanky/etika.html> [22.3. 2011]

Kurzy etické výchovy, propozice kurzu [online]
URL: <http://etickeforumcr.cz> [4.4. 2011]

O nás [online]
URL: <http://www.charlie.li/o-nas> [11.4. 2011]

Etická výchova pro základní a střední školy[online, dokument doc]
URL:www.google.cz;(kraj-olomouc.kdu.cz/kraj/.../ETICKÁ%20VYCHOV1.doc)
[11.4. 2011]

Etická výchova žáků s pomocí systému Rubikon [online]
URL: <http://www.projekt-rubikon.eu/> [12.4. 2011]

Lehrplan für nicht konfessionellen Moralunterricht, Verfasser: Arbeitsgruppe Morallehrpla [online, dokument doc.]
URL:http://www.eursc.eu/fichiers/contenu_fichiers1/492/2002-D-56-de.doc
[12.4. 2011]

Princip Rubikonu a jeho význam pro etickou výchovu

URL: <http://www.systemrubikon.cz> [12.4. 2011]

Filozofie pro děti – specifický způsob výchovy zážitkem, autor: Richard Macků
[online]

URL:<http://www.gymnasion.org/archive/article/filozofie-pro-deti-specificky-zpusob-vychovy-zazitkem> [21.4. 2011]

MŠMT vydalo doplňující vzdělávací obor ETICKÁ VÝCHOVA, Vložil: Nezval Jiří [online, dokument doc]

URL:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova> [12.4. 2011]

Rámcově vzdělávací program [online]

URL:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007> [21.4. 2011]

Projekt etické výchovy [online]

URL: <http://etickeforumcr.cz/> kurzy etické výchovy/projekt etické výchovy
[22.4. 2011]

Studijní programy a obory [online]

URL:<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/vkz/> [22.4. 2011]

URL:<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/bc-socped-cp.phtml> [22.4. 2011]

URL:<http://www.tf.jcu.cz/uchazec/uplatneni> [22.4. 2011]

URL:<http://www.muni.cz/phil/study/fields/426> [22.4. 2011]

URL:http://www.muni.cz/phil/study/fields/4626/graduates_employment
[22.4. 2011]

URL:[http://stag.osu.cz/prohlizeni/pg\\$_prohlizeni.blok?bl=21169&ob=1028,](http://stag.osu.cz/prohlizeni/pg$_prohlizeni.blok?bl=21169&ob=1028)
[22.4. 2011]

URL:<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-kulturnich-a-nabozenskych-studii/zakladni-informace/Pages/default.aspx> [22.4. 2011]

URL:<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-pedagogiky-a-psychologie/zakladni-informace/Pages/default.aspx> [22.4. 2011]

URL:<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-socialni-pedagogiky/zakladni-informace/Pages/default.aspx> [22.4. 2011]

URL:<http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/filozoficka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-filozofie-a-spolecenskych-ved/zakladni-informace/Stranky/default.aspx> [22.4. 2011]

URL:<http://fhs.cuni.cz/FHS-53.html> [22.4. 2011]

URL:<http://www.htf.cuni.cz/HTF-81.html> [22.4. 2011]

URL:<http://www.htf.cuni.cz/HTF-78.html> [22.4. 2011]

Přílohy

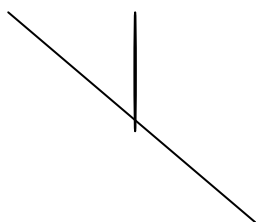
Příloha 1 ¹¹⁸

„Cvičení. Koláč činností

Jak ale porozumět svému vlivu na děti, žáky a jejich vlivu na mě? Zkusme se nad tím, trochu zamyslet. Utvořte seznam činností, kterými se zabýváte při práci se žáky. Nyní uvažujte, které z činností vás stojí hodně **energie**, které méně, a vše vepište do **KOLÁČE ČINNOSTÍ**.

Kruh, který představuje „koláč“, rozdělte na tolik dílů, kolik je uvedeno činností ve vašem seznamu, avšak tak, že činnosti, která spotřebuje nejvíce vaší energie, ponechte největší díl tohoto „koláče“, další menší atd. Hovoříme-li o energii, nemáme na mysli časovou náročnost. O tu teď nejde. Daleko více jde o nárok a požadavky činností ve výchovně-vzdělávacím procesu, které individuálně prožíváme odlišně. (*Př.: Nejvíce mě vyčerpává opravování písemných prací žáků, nejméně asi povídání s dětmi o jejich přáních a cílech. Jiného může stát množství energie rozhovor s rodiči, ale jen málo příprava na vyučovací hodinu apod.*)

KOLÁČ ČINNOSTÍ

Činnosti jakého druhu se objevily ve vašem „koláči“? Které z nich vás stojí nejvíce energie?

- Jsou to **činnosti spjaté s odborností**, předmětem, který vyučujete (*matematika, výtvarná výchova, zeměpis, mateřský či cizí jazyk aj.*)?
- Jde o **činnosti vyplývající z didaktických nároků** (*objasnit gramatické pravidlo nebo řešení rovnic o dvou neznámých*)?

¹¹⁸ Mertin, str. 4-5

- Jsou to **činnosti související s diagnostickými aktivitami** (*hodnocení žáků, rozpoznání atmosféry ve školní třídě, porozumění vztahům mezi jednotlivými žáky aj.*)?
- Jde snad o **činnosti, které souvisejí se sociálními dovednostmi** (*vcítit se do potřeb dítěte, porozumět jeho vztahům k ostatním ve vrstevnické skupině*)?

Všechny činnosti se podílejí na naplňování profesních dovedností učitele a vzájemně se ovlivňují. **Inventář činností, kterými jsou naplňovány vztahy učitele a žáka, je dlouhý.** Málokterý profesní vztah je sycen tak různorodými činnostmi jako právě specifický vztah mezi dospělým a dítětem ve školním prostředí. Samozřejmě také seznam činností, které se dotýkají právě sociálních dovedností učitele, je úctyhodný. Jde např. o vedení rozhovorů s dětmi i s dospělými (rodiči zejména), poskytování podpory a emoční jistoty, rozvíjení sebekontroly a sebedůvěry, podporu spolupráce s ostatními, pomoc při zvládnutí konfliktů mezi žáky.“

Příloha 2¹¹⁹

„Cvičení: Jak si lépe porozumět?“

Toto cvičení se pokusí aktualizovat vaši vlastní zkušenost. Může vést k zamyšlení nad tím, co „já sám“ přináším do vzájemných vztahů, kde jsou mé silné stránky či slabiny a co mohu dělat pro rozvíjení efektivnějších způsobů vzájemného porozumění (*a rozhodně mohu, když opravdu chci a vím jak*).

Doplňte co nejúplněji a nejotevřeněji následující věty

(a jedna naznačená řádka necht' vás neomezuje, pokračujte dále)

Moje silné stránky

v interakci se žáky jsou

v kontaktu s rodiči jsou

ve spolupráci s kolegy jsou

Mé slabiny

v interakci se žáky jsou

v kontaktu s rodiči jsou

ve spolupráci s kolegy jsou

Je pro mne obtížné naslouchat nebo rozmlouvat

se žákem, když

s rodičem, když

s kolegou (nadřízeným), když

Nejsnáze mohu žákovi naslouchat nebo rozmlouvat s ním, když

.....

Nejsnáze mohu hovořit s rodiči, když

Nejsnáze rozmlouvám s kolegy, když“

¹¹⁹ Mertin, str. 10-11

Příloha 3¹²⁰

„Cvičení. Sebereflexe

Následující cvičení rozhodně otevírá cestu dále, věnujte mu proto náležitou pozornost. Zamyslete se nad tím, kterému chování se ve vztahu k té které osobě vyhýbáte a které naopak dobře zvládáte, a doplňte do uvedené tabulky. Můžete doplnit různé interakce se žáky, kolegy či rodiči a popsat několik situací. Čím více, tím lépe!

	Sociální partner	Čemu se vyhýbám	Co dobře zvládám
Žáci			
Kolegové			
Ředitel			
Rodiče			

Ještě **zkuste odpovědět na následující otázky**. Jsou námětem k hlubší reflexi podílu každého z nás na sociální interakci.

- Které způsoby chování, kterým se vyhýbám nebo bráním u jednotlivých sociálních partnerů, bych rád projevoval, ale nemám k tomu odvahu?
- Co mi přinášejí ty, které dobře zvládám, a co ty, se kterými mám potíže?
- Čemu se vyhýbám proto, že jsem s tímto chováním u určitého partnera

¹²⁰ Mertin, str. 11-12

udělal negativní zkušenost?

- Kterému způsobu chování se vyhýbám obecně, ačkoli jsem udělal špatnou zkušenost jen s jedním sociálním partnerem?
- Kde a jak jsem si osvojil ty, které mi nečiní potíže?“

Příloha 4 ¹²¹

„Cvičení: Jak rozpoznávat pocity a odlišovat je od výsledků myšlení?“

Správně rozpoznávat pocity a prožitky pomáhá lépe porozumět sobě i druhým lidem. Uvedu několik **výroků žáků** a ke každému z nich doplňte prožitky, které se za nimi mohou skrývat:

- Nejsem s to to pochopit.
- Konečně! Za pár dní prázdniny!
 - Podívejte, jak jsem to udělal.
 - Není do čeho píchnout. To je nuda.
 - Je vždycky lepší než já. Akorát, že já se mnohem více učím.
 - Nikdy se nezlobíš na něj, vždycky jenom na mě.
 - Dělán to správně?
 - Poradím si s tím sám. Nepotřebuji pomoc.
 - Nechte mě všichni na pokoji. Stejně nikoho nezajímám.

Nebylo asi těžké splnit toto cvičení. V podstatě každá odpověď může být správná, protože **určitá situace přináší různé pocity a zároveň různí žáci mají odlišné pocity v téže situaci**. Ale považuji za důležité si tuto skutečnost uvědomit a pracovat s ní. Mluvit o svých pocitech je obtížné, proto žáci (dospělých se to týká také) občas místo vlastních pocitů sdělují své názory a hodnocení (zejména se to týká starších žáků, mladší jsou bezprostřednější, ale ti zase nemusejí umět své pocity a prožitky pojmenovat). Nerozpoznané pocity jsou však často zdrojem nedorozumění.“

¹²¹ Mertin, str. 13-14

Příloha 5¹²²

„Cvičení: Vzájemné vztahy se žáky:

Vzpomeňte si na situace ze své práce se žáky, které vás vysloveně štvou, nemáte je rádi, působí třeba rozpaky nebo vztek či zlost – prostě jsou spojeny s negativními prožitky. Několik jich pod sebe napište.

Znovu se podívejte na seznam školních nepříjemných situací. A teď to nejobtížnější. Zkuste všechny **přeformulovat, vyjádřit z pozitivního úhlu pohledu**. Čím lépe jste splnili první část úkolu, tím obtížnější bude tato část.

Např.: Není vám příjemná přecitlivělost dětí?

Vždyť jsou to děti se schopností intenzivního prožívání.

Jste naštvaný, když je žák v opozici?

To on jen hledá svou vlastní cestu, jak věci dělat...

Věřte, že tento postup může pomoci posunu či změně postoje a hodnocení situace. Navíc **otevřít nové možnosti reagování na projevy a chování žáků**. (*Štve vás impulzivní žák, ale jak se zlobit na někoho, kdo je schopný se bezprostředně a s velkou aktivitou pouštět do věci?*) Navíc na každém přeformulovaném sdělení bude jistě nejméně zrnko pravdy. Záleží na úhlu pohledu. Vždyť přece **to, co rozčiluje mě, vůbec nemusí být zdrojem zátěže pro mého kolegu**. O důvod víc, že **přeformulování je možné**. Učinit tak **pozitivně** je důležité pro to, abychom se svým chováním mohli lépe pracovat. Jak už víme, negativní prožitky spíše vyvolají nepříjemné pocity u našeho žáka a tomu odpovídá jeho chování, které zase může vyvolat naše nepříjemné pocity. Vstoupíme-li do „kruhu“ s pozitivním náhledem, můžeme celou skutečnost podstatně změnit.

¹²² Mertin, str. 18

Příloha 6¹²³

Ministerstvo školství,
mládeže a tělovýchovy
Čj. 12586/2009-22

V Praze dne 16.12.2009

Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Čl. 1

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy mění v souladu s § 4 odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vydaný Opatřením ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 31504/2004-22 ze dne 13. prosince 2004, ve znění Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 27002/2005-22 ze dne 29. srpna 2005, Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 24653/2006-24 ze dne 30. dubna 2007 a Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 15523/2007-22 ze dne 26. června 2007.

Čl. 2

Do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání se do části 5.10 Doplnující vzdělávací obory vkládá jako část 5.10.3 nový doplňující vzdělávací obor s názvem Etická výchova.

Čl. 3

Text doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova je uveden v Příloze č. 1 tohoto opatření.

Čl. 4

Toto opatření nabývá účinnosti dnem 1. září 2010. Ministryně: PhDr. Miroslava Kopicová, v.r.

Příloha č. 1 k Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, čj. 12586/2009-22

5.10.3 ETICKÁ VÝCHOVA

DOPLŇUJÍCÍ VZDĚLÁVACÍ OBOR

Obsah doplňujícího vzdělávacího oboru tvoří následující témata:

1. Mezilidské vztahy a komunikace.
2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.

¹²³ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova>

3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.
5. Komunikace citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.
7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.
8. Reálné a zobrazené vzory.
9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.
10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Na deset základních témat navazuje šest aplikačních témat, mezi která patří:

Etické hodnoty

Sexuální zdraví

Rodinný život

Duchovní rozměr člověka

Ekonomické hodnoty

Ochrana přírody a životního prostředí

Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka

Etická výchova vytváří celou řadu mezipředmětových vztahů. Ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura navazuje etická výchova na učivo naslouchání, mluvený projev, písemný projev a tvořivé činnosti s literárním textem a ve vzdělávacím oboru Cizí jazyk na učivo pravidla komunikace v běžných každodenních situacích. Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět navazuje na učivo domov, škola, rodina, soužití lidí, chování lidí, základní globální problémy, ohleduplné chování k přírodě, ochrana přírody, partnerství, rodičovství a základy sexuální výchovy. Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství navazuje na učivo naše škola, obec, region, kraj, lidská setkání, vztahy mezi lidmi, zásady lidského soužití, podobnost a odlišnost lidí, osobní rozvoj, vnitřní svět člověka a lidská práva. Ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda ve vzdělávacím oboru Přírodopis navazuje na učivo životní styl a ochrana přírody a životního prostředí. Ve vzdělávací oblasti Člověk a kultura ve vzdělávacím oboru Výtvarná výchova navazuje na učivo prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností a ověřování komunikačních účinků. Ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví navazuje na učivo vztahy mezi lidmi a formy soužití, změny v životě člověka a jejich reflexe, zdravý způsob života a péče o zdraví, rizika ohrožující zdraví a jejich prevence a osobnostní a sociální rozvoj. V doplňujícím vzdělávacím oboru Dramatická výchova navazuje na učivo základní předpoklady dramatického jednání a proces dramatické a inscenační tvorby. Z průřezových témat navazuje

především na vzdělávací obsah osobnostní a sociální výchovy, multikulturní výchovy, environmentální výchovy a mediální výchovy.

Etická výchova žáka především vede: k navázání a udržování uspokojivých vztahů, k vytvoření si pravdivé představy o sobě samém, k tvořivému řešení každodenních problémů, k formulaci svých názorů a postojů na základě vlastního úsudku s využitím poznatků z diskuze s druhými, ke kritickému vnímání vlivu vzorů při vytváření vlastního světového názoru, k pochopení základních environmentálních a ekologických problémů a souvislostí moderního světa.

Doplňující vzdělávací obor etická výchova u žáka rozvíjí: sociální dovednosti, které jsou zaměřeny nejen na vlastní prospěch, ale také na prospěch jiných lidí a celé společnosti, na samostatné pozorování s následným kritickým posouzením a vyvozením závěrů pro praktický život, samostatnost při hledání vhodných způsobů řešení problémů, správné způsoby komunikace, respekt k hodnotám, názorům a přesvědčení jiných lidí, schopnost vcítit se do situací ostatních lidí, pozitivní představu o sobě samém a schopnost účinné spolupráce.

Hlavním důvodem pro zařazení etické výchovy do RVP ZV je skutečnost, že v naší školské soustavě chybí předmět, který by systematicky rozvíjel mravní stránku osobnosti žáků. Důležitost a aktuálnost tohoto kroku podporují i zkušenosti z většiny zemí OECD, ve kterých je předmět s podobným obsahem do vzdělávacího systému zařazen.

Vzdělávání je založeno na zásadách svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání (§ 2, odst. 1, písm. e) školského zákona).

Vzdělávací obsah

1. stupeň

Očekávané výstupy - 1. období

žák

- *si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu, přiměřenou gestikulaci*
- *se podílí na vytváření společenství třídy prostřednictvím dodržování jasných a splnitelných pravidel*
- *si osvojí základní (předpoklady)vědomosti a dovednosti pro vytvoření sebeúcty a úcty k druhým*
- *si osvojí základy pozitivního hodnocení a přijetí druhých*
- *zvládá prosociální chování: pomoc v běžných školních situacích, dělení se, vyjádření soucitu, zájem o spolužáky*
- *vyjadřuje city v jednoduchých situacích*

- *využívá prvky tvořivosti při společném plnění úkolů*
- *reflektuje situaci druhých a adekvátně poskytuje pomoc*

Očekávané výstupy - 2. období

žák

- *reflektuje důležitost prvků neverbální komunikace, eliminuje hrubé výrazy z verbální komunikace, zvládá položit vhodnou otázku*
- *si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří své pozitivní sebehodnocení*
- *se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách*
- *identifikuje základní city, vede rozhovor s druhými o jejich prožitcích, na základě empatického vnímání přemýšlí nad konkrétní pomocí*
- *jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy*
- *iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné reaguje asertivně*

Učivo

ZÁKLADNÍ KOMUNIKAČNÍ DOVEDNOSTI

- **komunikace při vytváření výchovného kolektivu** – představení se, vytvoření základní komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace
- **základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích** - pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva
- **základy neverbální komunikace**- seznámení se s možnostmi neverbální komunikace, postoje těla, mimika, zrakový kontakt, gesta, podání ruky
- **komunikace citů** – identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu

POZITIVNÍ HODNOCENÍ SEBE A DRUHÝCH

- **sebepojetí** - sebezpoznání, sebehodnocení, sebezpřijetí, sebezprezentace, sebeovládání, podpora sebeoceňování
- **pozitivní hodnocení druhých** – v běžných podmínkách projevování pozornosti a laskavosti, vyjádření uznání, účinnost pochvaly, připisování pozitivních vlastností druhým, správná reakce na pochvalu
- **akceptace druhého** - zážitek přijetí pro každé dítě, nácvik přátelského přijetí, umění odpustit, pomocí empatie předpokládat reakci druhých

TVOŘIVOST A ZÁKLADY SPOLUPRÁCE

- **tvořivost v mezilidských vztazích** – vytváření prožitků radosti pro druhé, společné plnění úkolů, zbavování se strachu z neznámého řešení úkolu a z tvořivého experimentování
- **schopnost spolupráce** – radost ze společné činnosti a výsledku, vyjádření zájmu, základní pravidla spolupráce
- **elementární prosociálnost** – darování, ochota dělit se, povzbuzení, služba, vyjádření soucitu, přátelství

ZÁKLADY ASERTIVNÍHO CHOVÁNÍ

- **iniciativa** – ve vztahu k jiným, hledání možnosti jak vycházet s jinými lidmi v rodině, ve třídě, mezi vrstevníky, iniciativa nepřijatá jinými, zpracování neúspěchu
- **asertivní chování** – rozlišování mezi nabídkami druhých, schopnost odmítnutí nabídky k podvodu, krádeži, pomlouvání, zneužívání návykových látek a sexuálnímu zneužívání

2. stupeň

Očekávané výstupy

žák

- *komunikuje otevřeně, pravdivě, s porozuměním pro potřeby druhých a přiměřeně situaci*
- *respektuje velikost a důstojnost lidské osoby, objevuje vlastní jedinečnost a identitu a vytváří si zdravé sebevědomí*
- *analyzuje a aplikuje empatii v kolektivu*
- *nahrazuje agresivní a pasivní chování chováním asertivním, neagresivním způsobem obhajuje svá práva*
- *rozlišuje manipulační působení médií a identifikuje se s pozitivními prosociálními vzory*
- *spolupracuje i v obtížných sociálních situacích*
- *je vnímavý k sociálním problémům, v kontextu své situace a svých možností přispívá k jejich řešení*
- *analyzuje etické aspekty různých životních situací*
- *se rozhoduje uvážlivě a vhodně v každodenních situacích a nevyhýbá se řešení osobních problémů*
- *aplikuje postoje a způsobilosti, které rozvíjejí mezilidské vztahy*

Učivo

KOMUNIKACE

- **otevřená komunikace** – úroveň komunikace, zásady verbální komunikace, komunikační chyby, dialog, komunikace ve ztížených podmínkách
- **aktivní naslouchání** – cíle, výhody, zásady, způsob a nácvik aktivního naslouchání

DŮSTOJNOST A IDENTITA LIDSKÉ OSOBY

- **úcta k lidské osobě** – lidská práva, zdroje lidských práv, svoboda, rovnost, potenciality člověka, pozitivní hodnocení druhých v obtížných situacích, občanská zralost
- **jedinečnost a identita člověka** – rozvoj sebevědomí, hodnotová orientace, rozvoj sebeovládání a morálního úsudku, selfmanagement, úvahy nad mravními zásadami, radost a optimizmus v životě

ASERTIVNÍ CHOVÁNÍ

- **asertivní chování** – přijatelný kompromis, konstruktivní kritika, přijetí pochvaly, požádání o laskavost, stížnost, otázka po důvodu, realizace svých práv, řešení konfliktu
- **obrana před manipulací - asertivní techniky** – manipulace, vysvětlení a nácvik jednotlivých asertivních technik

- **fair play** – zdravá soutěživost, dodržování pravidel hry, asertivita a prosociálnost v soutěživých situacích, prosociálnost a sport

REÁLNÉ A ZOBRAZENÉ VZORY

- **pozitivní vzory versus pochybné idoly** – senzibilizace pro rozlišování vzorů, vliv reálných vzorů, prosociální vzory ve veřejném životě, vzory ve vlastní rodině, vliv zobrazených vzorů a vhodné literární prameny, smysl autority, vztah k autoritě
- **podpora pozitivního působení televize a medií** – nabídka pozitivních vzorů v médiích, kritický přístup k působení médií, eliminace vlivu agrese, zvládání agrese, rozlišování mezi realitou a pseudorealitou, účinná obrana proti manipulaci médií, media a volný čas
- **já – potenciální vzor pro druhé** – smysl a cíl mého života, postoje, zodpovědný život, mé schopnosti a společnost, zdravý způsob života, autonomie a konformita

INICIATIVA A KOMPLEXNÍ PROSOCIÁLNOST

- **iniciativa a tvořivost** – renatalizace, nácvik tvořivosti, prosociální aspekt iniciativy a tvořivosti ve školním prostředí a v rodině, psychická a fyzická pomoc, ochota ke spolupráci, přátelství
- **iniciativa ve ztížených podmínkách** – pozitivní formulace problému, pomoc anonymnímu člověku, veřejná osobní angažovanost
- **uplatnění komplexní prosociálnosti** – bída světa, informovanost o situaci zemí třetího světa, vztah k menšinám, využití prosociálnosti v multikulturní společnosti, pozitivní vztah k diverzitám

APLIKOVANÁ ETICKÁ VÝCHOVA

- **etické hodnoty** – zdroje etiky, osobní odpovědnost, smysl života, aplikace mravních zásad a hodnot, ctnosti, svědomí a jeho rozvoj
- **sexuální zdraví** – zodpovědný vztah k sexualitě, mládí – příprava na lásku, sexuální identita, nezralé rodičovství
- **rodina** – poznání vlastní rodiny a jejích pravidel, práva a povinnosti v rodině, role v rodině, formulace nevyslovených pravidel a očekávání, hodnota rodiny, zlepšení atmosféry v rodině, komunikace v rodině, úcta k členům rodiny, úcta ke stáří
- **duchovní rozměr člověka** – obrana proti sektám, tolerance k lidem s jiným světovým názorem, informace o různých světových názorech
- **ekonomické hodnoty** – rozumné nakládání s penězi, zájem o otázky národního hospodářství, vztah mezi ekonomikou a etikou, rozvíjení ekonomických ctností – šetrnost, podnikavost
- **ochrana přírody a životního prostředí** – úcta k životu ve všech jeho formách, citový vztah člověka k přírodě, vnímání krásy a mnohotvárnosti přírody, zodpovědnost za životní prostředí

Vážený pan ministr
Mgr. Josef Dobeš
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Karmelitská 7
118 12 Praha 1

V Praze dne 27. září 2010

Vážený pane ministře,

přijměte prosím náš dopis, ve kterém chceme vyjádřit znepokojení nad zařazením publikace „Etická výchova, metodický materiál“ (2003) autorů Ladislava Lencze a Evy Ivanové mezi doporučené publikace k doplňujícímu vzdělávacímu oboru Etická výchova. Především třetí svazek této publikace obsahuje konstatování, která jsou v rozporu se současnými obecně přijímanými sociologickými, lékařskými a psychologickými poznatky. Publikace je ideologicky zatížena, což způsobuje její nedostatečnou objektivitu a nevyváženou prezentaci současného etického diskurzu.

Na základě opatření MŠMT 12586/2009-22 byla do kurikula zařazena Etická výchova, kterou lze vyučovat v rámci disponibilních hodin. Tento nový kurz vítáme a oceňujeme jeho aplikační témata vedoucí k rozvoji osobnosti žáků v oblastech, které nemohou být dostatečně pokryty kurzy povinnými. Aby mohlo dojít k naplnění jeho cílů, je ovšem potřeba postupovat podle vhodné metodiky, jejíž obsah bude neutrální a neideologický. Obsah příručky Etická výchova je sepsán v souladu s konzervativními náboženskými hodnotami, se kterými se však nemusí většina české populace ztotožňovat. Proto by měla příručka nést jasné označení, že její obsah nelze považovat za obecně platné teze a že by k ní učitelé měli přistupovat s tímto vědomím.

Problematických pasáží a témat je ve třetím svazku více. Rádi bychom upozornili na ta nejdůležitější. Autor kategoricky prohlašuje, že lidé, kteří měli předčasný (předmanželský) pohlavní styk, budou egoisté, nebudou mít rozvinuty vyšší city a budou trpět poruchami osobního a sociálního vývinu. Podle Lencze lidé, kteří měli první pohlavní styk před 17. rokem života, velmi pravděpodobně skončí pouze se základním vzděláním, budou často měnit zaměstnání, méně sportovat, více kouřit a pít alkohol. Toto prohlášení vychází z autorova subjektivního pohledu, není ovšem vědecky prokázáno a zdokumentováno. V publikaci se na více místech objevuje kritika prezervativu jakožto spolehlivého prostředku k zabránění početí, často se poukazuje na nesprávné používání a z něj plynoucího možného selhání. Vyzdvihuje se přirozená regulace početí. Ačkoliv prezervativ není naprosto spolehlivým prostředkem k plánování rodičovství, jeho role snadno přístupné antikoncepce spolu s minimalizací případného přenosu pohlavních chorob je nevyvratitelná. Autor je principiálně proti umělému přerušování těhotenství, jež je však při splnění přísných podmínek u nás legální. Autor tuto možnost zavrhuje bez další diskuze; interrupce je tedy principiálně vždy špatná.

Homosexualita je pro autora neslučitelná s podstatou lidského života, je prý způsobena psychickými poruchami, hormonální nerovnováhou či svedením v mládí. Autor představuje hned několik nepotvrzených (není uveden zdroj) informací, které navíc obhajují jeho celkově negativní pohled na tuto sexuální a citovou orientaci. K výkladu tématu vybírá zkreslené výzkumy vzešlé z konzervativních či náboženských pozic. Nabízí učitelům a žákům vhled do skupiny homosexuálů (opírá se o výzkum Remafediho, který – jak je známo – byl některými organizacemi špatně interpretován a jeho nesprávně podané výsledky byly dále rozšiřovány), ve které všichni až na jednoho chtějí spáchat sebevraždu, trpí

psychózami a mají konflikty se zákonem. Vykresluje tak několikaprocentní část celosvětové populace jako výhradně problémovou a naznačuje, že sami homosexuálové nejsou morálně slučitelní s ostatními lidmi. Příčinu hledá v jejich orientaci, nikoliv v nevlídném až hostilním postoji společnosti. Autor považuje sexuální orientaci za změnitelnou, výuka o homosexualitě prý může být pro žáky dokonce návodnou a může vést ke změně jejich vlastního sexuálního zaměření. Řešením je podle Lencze církevní pastorační péče. Sledováním erotických médií dle publikace otupuje citlivost a jejich konzumenti posléze vyhledávají násilí či perverznosti. Masturbaci označuje za zkratkovité a nežádoucí chování, ačkoliv poznatky sexuologů jsou opačné. Dále uvádí, že zvířata a přírodní národy masturbaci neprovádějí; četné výzkumy potvrzují masturbaci u velkého počtu zvířat i u přírodních národů na všech kontinentech. Velmi tendenčním je pro žáky doporučený dotazník „Co si myslíš o sexu?“, který primárně naznačuje pojetí autora jako pozitivní a žádoucí (je proti jiné než „přirozené“ antikoncepci, homosexualitě, masturbaci, erotickým tiskovinám, potratu).

Kurz Etická výchova vstupuje do velmi citlivé fáze vývoje každého žáka, který si uvědomuje sám sebe a své místo ve společnosti. Má mnoho obav, srovnává se s vrstevníky a snaží se zapadnout do kolektivu a získat sebevědomí a sebeúctu. Tématem sexuální výchovy odkazujeme na jeho intimitu, jeho niterní prožitky a nové pocity. Pokud učitelé budou dětem předkládat subjektivní názory jako objektivní pravdu, vydáme se cestou velmi nebezpečnou. Náboženství, jeho hodnoty, etická pravidla a jeho pohled na svět by se měly vyučovat v hodinách náboženské výchovy, nikoli výchovy etické; ta by měla zůstat samozřejmě neutrální. Apelujeme tímto na vás, abyste v zájmu objektivního informování českých dětí o světě kolem nich příručku Etická výchova autora Ladislava Lencze a Evy Ivanové vyjmuli ze seznamu doporučené metodické literatury k doplňujícímu vzdělávacímu oboru Etická výchova. Dále navrhujeme vydání oficiálního prohlášení MŠMT o nevhodnosti příručky k výuce tohoto kurzu. Řešením by bylo vydání publikace přímo Ministerstvem, na jejímž vzniku by se podíleli nezaujatí profesionálové. V této souvislosti navrhujeme odebrání akreditace Etickému fóru České republiky pro výuku učitelů v kurzu Etická výchova.

Doplňující vzdělávací obor Etická výchova považujeme za velmi důležitý, a proto nejsme lhostejní k jeho náplni a technikám. Zaslouhuje si podstatnou expertní debatu a vskutku kvalitní metodiku. Za nesprávnou a nebezpečnou považujeme volbu publikace, jež byla sice ihned dostupná, ale jejíž obsah je v rozporu s uznávanými odbornými poznatky.

S pozdravem

Ladislav Zikmund-Lender
viceprezident o. s. Charlie

Příloha 8

„O nás

Občanské sdružení Charlie nabízí studentkám a studentům a akademickým pracovnícům a pracovníkům Univerzity Karlovy a jiných vysokých škol, stejně jako jejich přátelům a příznivcům, platformu pro seberealizaci, setkávání, zábavu a řešení společných problémů. Zaměřuje se především na gay, lesbické, bisexuální, asexuální a transgender jedince a jejich právo nebyt diskriminován na základě citové a sexuální orientace/identifikace. Posláním sdružení Charlie je zkvalitňování života nejen této skupiny, ale celé akademické obce společnosti, prostřednictvím vzájemného respektu a přijmutím rozmanitosti.

Cílem sdružení Charlie je poskytnutí důstojného zázemí pro minoritu, díky kterému bude moci spolupracovat s majoritou a nebude se před ní uzavírat a explicitně se vyčleňovat. Proto je členství ve sdružení otevřené pro heterosexuály, sympatizanty, absolventy a další zájemce, kteří vnímají problém nerovných příležitostí jako společensky závažný jev.

Sdružení tvoří několik desítek členů, kteří se starají o rozmanité aktivity vedené v souladu s posláním spolku. Nejdůležitější projekty směřují ke studujícím, jejichž pocit sounáležitosti s okolím, bezpečnosti a sebevědomí je hlavním zájmem sdružení. Zároveň sdružení dbá na pozitivní prezentaci Univerzity Karlovy jako akademické instituce, jež si je vědoma diverzity a z ní vyplývajících výhod, ale i potenciálních konfliktů. Jejich prevencí se sdružení Charlie systematicky zabývá. V programu sdružení jsou proto přednášky, diskuze, filmové projekce, výstavy, pikniky, výlety, soutěže a další kulturní a společenské akce. Navazujeme také spolupráci

s podobnými organizacemi při zahraničních univerzitách a v rámci České republiky. Důležitá jsou i pravidelná úterní setkání sloužící k socializaci a vytváření nových přátel, která jsou určena pro stávající členy i pro nově příchozí zájemce.¹²⁴

¹²⁴ <http://www.charlie.li/o-nas>

Etické fórum České republiky, o. s., U Topíren 2/860, Praha 7, IČO: 70 10 22 95

Tisková zpráva

Reakce Etického fóra ČR, o. s. na "Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol"

V reakci na aktivity o. s. Charlie - protest proti metodice zavádění předmětu etická výchova uvádíme:

- Tímto prohlašujeme, že stahujeme sporné materiály z našich webových stránek a přestaneme je uvádět jako doporučenou literaturu ke kurzu.

Dále uvádíme následující:

- Etická výchova je komplexní "nástroj" výchovy dětí a mládeže k prosociálnosti, slušnosti, vzájemnému respektu a toleranci. Jakékoliv projevy intolerance jsou v naprostém rozporu s principy etické výchovy.

- Oblast sexu, sexuálního rizikového chování a případně sexuální orientace tvoří naprosto nepatrnou část celé problematiky pokryté předmětem etická výchova. Oblast "sexuální" není pro uchopení v pedagogickém procesu jednoduchá. Ví to každý učitel a nedávná diskuze o sexuální výchově tomu jen nasvědčuje. Příručka používaná v kurzu etické výchovy pro učitele (tedy nikoliv učebnice etické výchovy pro žáky!), je 10 let starým překladem ještě staršího zahraničního originálu a je tedy produktem své doby i se spornými pasážemi, které časem zastaraly. Metodiky byly určeny jen pro využití v kurzech pro dospělé a jejich používání vycházelo z faktu, že jsme neměli k dispozici jiné materiály, protože již několik let usilujeme o získání finančních prostředků na tvorbu nových aktuálních publikací. Zmíněné kapitoly i my dlouhodobě vnímáme jako nevyhovující a nejsou našimi lektory přednášeny. Naproti tomu v oblasti sexuální výchovy se názory, jak ji učit, vyvíjejí a mění velmi rychle.

- Etická výchova není náboženskou výchovou nebo výchovou ke křesťanství. Ano, vychází ve svém základním přístupu z hodnot západoevropské čili křesťanské kultury, jejíž součástí je i kultura česká. Etická výchova v žádném případě nešíří dogmata žádného náboženství nebo náboženské sekty, naopak vede k překonávání podobných dogmat.

- V rámci výuky není dětem nic předkládáno jako jednoznačný fakt, principem výuky je motivace dětí k tomu, aby na základě metod zážitkové pedagogiky samy docházely k vlastním názorům. V tomto smyslu jsou také připravovány pedagogové během kurzů etické výchovy.

- EF ČR, o. s. ani Etická výchova v žádném případě nechtějí jakkoli diskriminovat osoby s menšinovou sexuální orientací, právě naopak. Žáci jsou motivováni k toleranci a akceptaci příslušníků nejrůznějších menšin.

- Přijímáme s naprostou samozřejmostí, že v demokratické společnosti vyvíjejí iniciativy sdružení zastupující zájmy osob znevýhodněných, ohrožených či jakkoli jiných, které jejich zájmy chrání, EF ČR, o. s. tyto iniciativy vítá.

- EF ČR, o. s. je otevřeno dialogu a spolupráci s odbornou veřejností. Uvítá další nové podněty a názory k Etické výchově.

V Praze dne 4. 10. 2010

Etické Fórum ČR, o. s.

Kontakt:

Ing. Kateřina Mravčíková, výkonná ředitelka EF ČR, o. s., +420 607 200 243, info@etickeforumcr.cz
Ing. Marie Jakešová, místopředsedkyně EF ČR, o. s., marie.jakesova@volny.cz